

Az egyke

Írta

Gróf Széchényi Imre †

Gróf Széchényi Viktor előszavával

ELŐSZÓ.

Midőn Széchényi Imre tevékeny életét a kérlelhetetlen halál derékon ketté törte, éppen egy népszaporodási tanulmánynak statisztikai adatokból való fáradságos összeállításán dolgozott.

Mar évekkel ezelőtt feltűnt ugyan neki szűkebb hazája, Somogy megye lakosságának aránylag csekély szaporodása, de e kérdéssel való behatóbb foglalkozásra csak a legutóbbi népszámlálásnak a Dunántúlra kevésbé kedvező eredménye készítette. A református lelkészeknek a hozzájuk küldött kérdőívekre beérkezeti válaszai meglepő helyzetet tártak boldogult bátyám szemei elé; a nemzetnek egy oly nyavalyájáról hullott le itt a lepel, melynek szinte észrevétlenül rágódó szája pusztulással fenyegetheti ezeréves múltunkat.

Az itt felismert állapot végtelen aggodalommal töltötte el hazafiasán érző keblét és lázasan sietett egy oly munkát közreadni, melyben a bajt a nemzet szeme elé tárva, a hivatott tényezők figyelmét reá felhívja és egyúttal annak orvosszereire is reámutasson. Lázás sietséggel dolgozott rajta, mert félt, hogy e veszedelemnek a közvélemény által való késedelmes felismerése, máris nagy bajjal járhat a magyarságra nézve, vagy talán azért is sietett vele annyira, mert érezte, hogy saját testén is mindjobban elhatalmasodik a kór, mely oly rövid idő alatt állította meg a hazáért és fajaért buzgón dobogó szívét.

Bár szaporán dolgozott és a tollat halála előtt csak néhány nappal csavarta ki kezéből a fokozódó gyöngeség — mégsem bírta művét befejezni.

Családunk a megboldogult nemes szándékait tisztelve, hazafias kötelességet vélt teljesíteni, midőn elhatározta, hogy az összegyűjtött adatokat nyilvánosságra hozza. Dr. Koffler Károly úr volt szíves ezen adatok rendezését és az egyes részek közti összefüggés létesítését elvállalni. Csalá-

dunk intencióihoz képest a rendező inkább kész volt az összefüggés rovására hézagot hagyni, semhogy a szerző sajátos egyéni eszmemenetét idegen formákba sajtolja.

Midőn ezen egy nemzeti betegségünkre határozottsággal rámutató dolgot a család nevében útnak bocsájtom, nem mulaszthattam el, hogy köszönetet ne mondjak első sorban dr. Vargha Gyula miniszteri tanácsos úrnak, a magyar királyi központi statisztikai hivatal igazgatójának, aki lekötelező szívességgel vállalkozott a dolgozat előzetes átnézésére, továbbá dr. Koffler Károly úrnak szíves fáradságáért és azon derék magyar lelkészeknek, kik hazafias lelkesedéssel siettek az adatok beszolgáltatásával az ügy érdekében közreműködni.

Adja a magyarok Istene, hogy most, midőn közjogi harcaink szünetelnek és minden emberi számítás szerint országgyűlésünk egy áldást hozó szorgos munkásság időszakába lép, e kis dolgozat fel bírja rázni és rá tudja irányítani a vezetők figyelmét az „egyke”-rendszer rákfenéjére.

Mert kevés a magyar és „nálunk még az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmezni!”

Sárpentelén, 1906. november havában.

Gróf Széchényi Viktor.

BEVEZETÉS.

Már húsz éve annak, hogy figyelemmel kísérem azt az elszomorító szokást, amely némely vidéken éppen a fajmagyar nép között kezdett lábrakapni és amelynek következménye a születések számának csökkenése. Még mint Somogy-megye legelső közgazdasági előadója a megye közgazdasági viszonyairól kiadott jelentésében is ismételve felhívtam e ragály terjedésére úgy a megyei közigazgatás, valamint a kormány figyelmét, lelkészi értekezleteken tanácskoztam az evangélikus református lelkészekkel, de, sajnos, nem voltam képes e rendkívüli fontosságú kérdés iránt szélesebb érdeklődést fölkelteni. Figyelmeztetésem éppen úgy nem érdekelt senkit, mint ama derék lelkészek panasza, akik a magyar nép

sorsát valóban szívükön viselik. Azok pedig, nálunk kevesen vannak ilyenek, akik e kérdések iránt némi érzékkel bírván, tudomást vettek panaszainkról, mosolyogva vállat vontak s vagy azt mondták: Nevetséges ily csekély jelenségekkel foglalkozni! vagy pedig az akkori időben egyedül üdvözítőnek tartott manchesterianizmus vesszőparipájáról nézve le bennünket így szóltak: *Laisser faire, laisser passer* . . . ami annyit jelent, hogy tenni úgy sem lehet semmit, ha pedig lehetne, nem szabad. Mert a liberalizmus dogmája nem tűri, hogy akadályt gördítsünk az egyén szabad elhatározása elé, még akkor sem, ha saját kárát vallja is cselekedetének, mert mindenki a maga szerencséjének a kovácsa.

Ma, hála Istennek, nálunk is lejárta magát ez a doktrinalizmus és a külföldi példa után (mert hisz, sajnos, függetlenül cselekedni nem szoktunk); végre mi is beláttuk, hogy a politika a közgazdasági téren is az exigenciák tudománya.

Hiába írja elő a dogmám a szabad kereskedelmet, mégis csak a védővámhoz kell folyamodnom, ha összes szomszédaim elzárkóznak. Hiába bízom abban a kel-

lemes példabeszédben, hogy *mundas se expedit*, amely annyi indolenciának volt a palástja és annyi mulasztásnak volt a szülőanyja, — ha egyszer valami magától meg nem tevődik, mégis csak irányítólag kell belenyúlania annak, akit a közjó igazgatása illet. *Gouverner c'est prévoir*, ami körülbelül annyit tesz, mint az óvórendszabályokat idejében alkalmazni. Vajjon alkalmaztuk-e ezeket?

Messze vezetne, ha e téren kiterjeszkedném. Itt elég konstatálnunk azt, hogy bizony, ha gazdasági bajainkkal szemben az utolsó huszonöt évben az aktív küzdelmet felvehettük volna, ahelyett, hogy passzív türelemmel vártuk azok jobbrafordulását, ma nem ott állnánk, ahol vagyunk. Mert amennyiben való igaz, hogy a közgazdasági erők — mint például a kereslet és a kínálat — zavartalan működésük mellett mindig egyensúlyba fognak egymással kerülni, aminthogy a vízcseppek is megtalálják a kellő nívót, épp úgy való, hogy ott, ahol a természetes evolúciót külső erők behatása zavarta meg, a megzavart egyensúly csakis külső erők ellenhatása által lesz ismét helyreállítható.

Elérkezettnek látom tehát az időt arra, hogy a magyarság szaporodásának csökkenésére újra felhívjam a közönség figyelmét, mert a doktriner elvi akadályok kimentek a divatból s mert, sajnos, elég alkalmam van számszerű adatokkal bebizonyítani, hogy ez a jelenség nem csekélység, hanem egy évről-évre terjeszkedő nemzetpusztító ragály, mely a megdöbentő mértékben szaporodó kivándorlással egybevetve oly sivár képet nyújt nemzetünk jövőjéről, amely alkalmas mindazokat a nagyratörő reményeket meghíúsítani, amelyeket minden érző magyar szív jövő fejlődésünk iránt táplál.

Mit segít nagy örömünk, amelyet az utolsó népszámlálás eredménye okozott, a mikor végre sikerült számbelileg beigazolnunk, hogy a magyarság az ország lakosságának nagyobbik felévé fejlődött? Mit segítenek a magyarság szaporodásának eddigi számadatai alapján való összes következtetések, ha ezek az eddigi adatok a jövőben megváltoznak, ellenünk fordulnak?

És nagyon elszomorító adatok utalnak arra, hogy megváltozhatnak. Az egy gyer-

mekrendszer az ország egyes vidékein máris alapjában támadta meg a magyarság fejlődését és vannak törvényhatóságok, éppen az ország legmagyarabb vidékein^ ahol a magyarság stagnál, vagy éppenséggel fogy. Itt az ideje, hogy a magyar társadalom és az illetékes körök komolyan foglalkozzanak azzal a gondolattal, hogy miként lehetne e folyton terjedő nemzeti veszedelmet elhárítani, vagy legalább tovább terjedését megakadályozni.

Az első lépés ahhoz, hogy az orvosságot megtaláljuk, az, hogy megismerjük e veszedelem természetét és nagyságát. Somogy megye lelkészeinek szíves közreműködésével összegyűjtöttem a megyében lábrakapott egy gyermekrendszer terjedésére vonatkozó adatokat abban a reményben, hogy azok közzététele alkalmat fog adni arra, hogy hasonló adatok az ország más vidékeire vonatkozólag is összegyűjtessenek. Talán e derék lelkészek panaszos feljajdulása képes lesz fölkelteni a társadalom és az illetékes tényezők érdeklődését e ragály iránt s megszűnik majd a közömbösség és nembánomság, amelyet a bajjal szemben évtizedek óta tanúsítunk.

Mert e lelkészek a megtámadott vidékeken évek hosszú sora óta közvetetlen tapasztalásból tudják és látják, hogy községükben a faj magyarság évek óta fogy vagy a legjobb esetben stagnál s az évi születések száma a régi számnak jóformán egy negyedére redukálódott. Akik megfigyelik, hogy e veszedelem miként terjed az egyik községről a másikra s mint hal ki azokban is lassanként a gyermekek vidám kacaja s mint tűnik el az utcákról a játszadozó apróság serege. S rámutatnak arra is, hogy véleményük szerint minő feladatok hárulnak a társadalomra és a hatóságokra a nemzetölő veszedelem terjedésének megakadályozására. Vajha panaszaik termékeny lelkekre találnának, amelyek megértik és megszívlelik őket. Nekem szent meggyőződésesem, hogy az egygyermekrendszer kérdését napirendre kell hozni és napirenden kell tartani, ha nem akarjuk kockára tenni fajunk és nemzetünk egész jövőjét.

A magyarság fejlődése.

Azt, hogy mi maroknyi magyarok egy évezreden keresztül meg tudtuk óvni minden veszélylyel és viszontagsággal szemben államiságunkat, azt geográfiai fekvésünkön kívül kétségtelenül elődeink kvalitásának is köszönhetjük.

De vajjon a XIX. század nem változtatta-e meg töviből hegyire az uralkodás eszközeit? Hiszen már nem a kard marcolata, a közjog, de a modern technika vívmányai, pénzügy, ipar és kereskedelem a hegemonia fegyverei akár háborúban, akár békében. Ezek kezelésében a magyar faj, — még ha hajlandósággal, annak előfeltételével bírna is, — még hosszú éveken át természetszerű inferiorításban lenne nyugati szomszédainkkal szemben. Hisz mi háromszáz évig testünkkel és vérünkkel

védjük az ő békés fejlődésüket és eléggé bámulatos, hogy állami függetlenségünk restitúciója óta a kényszermulasztásoknak oly nagy részét tudtuk mindeddig is helyre-pótolni. Nem csoda, ha sokat kell dolgoz-nunk, míg a szellemi paritást elérjük. Semmi okunk sincs tehát arra, hogy elbizakodva felkiáltunk: A magyarság, amely ezer évig fenntartotta szupremáciáját, hasonló esz-közökkel fenntartja majd továbbra is! Nem nyílt szemmel éli világát az, aki így mer beszélni és csak álomba ringatja keleti indolenciánkat, hazánk mérhetetlen kárára és fajunk vesztére!

De nemcsak a magyarság felsőbbségé-nek régi eszközei kezdenek berozsdásodni, de a széthúzó és az egységes magyar állam-mal ellentétes felfogású csoportok mind-inkább gyökeret vernek, szeparatiztikus tendenciákkal lépnek fel, sőt már helyen-ként ellenségesen szervezkednek. Oláhok, tótok, szerbek soha oly egységesen nem képviselték nemzetiségi különállásukat, soha oly akadályokat nem gördítettek a magyar nemzeti állam egységének tény-leges keresztülvitele elé, mint a legutóbbi időben.

Annál parancsolóbb szükséggé válik tehát, hogy ma már ne elégedjünk meg, ne érjük be a kvalitás felsőbbségével, de feszítsük meg minden erőnket, hogy megnyiség tekintetében is biztosítsuk a magyarság számszerű szupremáciáját, mert maradandóan csak ez teremtheti meg alapját annak az egységes nemzeti birodalomnak, amely minden jó magyarnak leg-szebb álma.

Hisz nem tagadható, hogy ebben a tekintetben is van haladás, sőt a legutolsó népszámlálás számszerű adatainak közlése alkalmával egész ditirambusokat zengtek lapjaink a magyarság számszerű nagy diadaláról, amely újabb anyagot szolgáltatott a sovinizmusnak, hogy a nemzetet az imperializmus álomképébe ringathassa.

De vajjon miben állott a nagy diadal?

Abban, hogy az 190ü-ik évi népszámlálás kimutatta, hogy a magyar anyanyelvűek elérték az abszolút többséget, 51,4 %-át a lakosságnak. De ezt is csak a Dráván innen számítva. Mert Szent-István koronájának területén a magyarság ma is csak 4,54%-a a lakosságnak!

Tehát az anyaországban elértük a

többséget, mert 1,1%-kal múljuk felül a nem magyarokat. Kétségtelen, hogy megnyugtató és lélekemelő eredmény ama kevesek szemében, akik ily kérdésekkel foglalkozunk és évek óta epekedve, mondhatnám elfojtott lélekzettel vártuk e pillanatot.

De a nagyközönség a mi örömünket csalódott meglepetéssel fogadja, mondván: Hogyan, hisz ez annyit jelent, hogy a lakosságnak még mindig 48,6 %-a nem magyar! És ez úgy is van. De ennek nem szabad így maradnia. Ez legyen nemzeti politikánknak első és legfontosabb célja!

Ha azonban tovább is nyugodtan túrjuk és tétlenül nézzük, míg különböző nemzeti ségeink faji öntudata megerősödik, társadalmi összetartásuk megszilárdul, faji kultúrájuk kijegecesedik, oly ékek képződhetnek a hajdan egységes hazafias érzelmű magyar anyaország ősi törzsében, amelyek végzetes következményekkel lehetnek az egységes magyar haza konszolidációjára.

Tegyük tehát vizsgálódás tárgyává, hogy miként állunk ma a magyarsággal.

Az 1900. évi népszámlálás a következő képet tárja elbénk:

A magyar birodalom lakossága:

1830-ben	13,191.003
1900-ban.	19,254,559
Félszázados szaporodás	6,063.006
Vagyis egy évben %-ban	0.76

ami nem nagy szaporodás, mert 14 európai állam között a tizedik helyen állunk. Elhagyva ebből a Dráván túli részt, ahol nyelvünk, sajnos, törvényesen is elveszítette uralmát, nézzük, hogy minő képét nyerjük a magyarság fejlődésének. Ebben a tekintetben csak 1880-tól kezdve támaszkodhatunk feltétlenül megbízható népszámlálási adatokra, mert 1880-ig a népszámlálás a nemzetiségi viszonyokkal nem törődött. Vargha Gyula a magyarság félszázados fejlődéséről írott tanulmányában” az 1869. esztendőből indul ki és Keleti Károlynak az iskolakötelesek alapján összeállított és Vízaknai Antal által helyesbített számításait veszi alapul. E szerint a

* Vargha Gyula: A magyarság félszázados fejlődése. Közg. Szemle 1902 januári füzet.

magyarság fejlődésének következő képét kapjuk:

Év	A magyar anyanyelvűek				A nem magyar	
	szama	szaporodása számszerint	%	szama	szaporodása számszerint	%
1869	6,027,985	—	—	7,551,744	—	—
1880	6,404,070	376,685	6.25	7,345,533	-203,206	-2.73
1890	7,357,956	954,866	14.89	7,805,052	459,514	6.25
1900	8,588,834	1,230,893	16.73	8,132,740	327,688	4.20

E kép kétségtelenül nagyon örvendetes és megnyugtató benyomást tesz, mert míg a magyarság évtizedről-évtizedre progresszív szaporodást mutat (6-14-16%-ot), addig a nem magyarok szaporodása inkább visszaesést (2—6—4%-ot) tüntet fel. S ha fel lehetne tenni, hogy ez a progresszió a jövőben is így fog haladni, bűn nélkül folytathatnék a manchesterianizmus elvét: *laisser faire, laisser passer* — ami kétségtelenül legkényelmesebb módja az ügyek vezetésének.

De éppen, mert az a meggyőződésem, hogy a jövőben nem így lesz, tartom kötelességemnek a hazafiasán gondolkozó intéző körök figyelmét oly fekete pontokra felhívni, amelyek aggályaimat keltették fel s amelyek, ha ellenük jókor nem védekezünk, mindig feketébb foltokká fejlődhetnek az egységes anyaország jövőendő térképén.

Hisz már maga Vargha is elismeri, hogy a magyarság fejlődése az utóbbi két évtized alatt, 1880-tól 1900-ig nem volt egyenlő az ország egész területén, sőt ebben a tekintetben feltűnő eltérések vannak az egyes országrészek között. Míg ugyanis a Tisza-Maros szögében húsz év alatt 51,91%-kal, a Duna-Tisza közén 51,64%-kal gyarapodott a magyarság, a Duna jobb partján ez a gyarapodás mindössze 17,44%, Erdélyben pedig 27,90%. Különösen a Dunántúl állandó a magyarság fejlődésének hanyatlása. Míg ugyanis 1880-tól 1890-ig 9,02%-ot tett ki a magyarság gyarapodása, addig a következő évtizedben már csak 7,72%-ot. A XX. század első évtizedében a Dunántúl még kedvezőtlenebbül fog alakulni a magyarság fejlődése éppen a faj magyar lakosság között pusztító egygyermekrendszer miatt. Vargha Gyula joggal rámutat, mint feltűnő jelenségre, hogy amíg például Hunyadmegyében az 1890-ben még csak 17.167 lelket számláló magyarság egy évtized alatt közel 15 ezerrel gyarapodott, Somogy-megyében a magyaroknak 300.000 körül járó tömege csak ugyanannyival szaporodott.

Aggodalmas jelenségnek tartja Vargha egyebek között azt is, hogy két határszéli székely vármegyében, Csíkben és Háromszékben az oláhság folytonos terjeszkedését lehet tapasztalni. A legutolsó évtized alatt is a nem magyar ajkúak mindkét vármegyében erősebben szaporodtak a magyaroknál, sőt Háromszékben a magyarság számaránya a legutóbbi két évtized alatt közel másfél százalékkal esett vissza. Szomorúnak mondja Vargha a magyarság állását a görög-keleti egyházban, a hol két millió lélek között mindössze 31 305 magyar ajkút talált a népszámlálás, vagyis a görögkeletieknek csupán 1,43%-a magyar. S egyenesen nemzeti létünket fenyegető veszedelem gyanánt állítja oda azt a tényt, hogy az oláh intelligencia feltűnően növekedik. A középiskolai tanulók között 1881-ben még csak 2.419 az oláh ajkú, 1901-ben ellenben már 3.582. Ez az idegen ajkú intelligencia azért jelent komoly veszedelmet, mert amint Vargha mondja, „a nem magyar ajkú népesség tömegét nem összekapcsolni kívánja a magyarsággal és a magyar állameszmével, hanem minden eszközzel

azon munkál, hogy eltávolodást, szakadást idézzon elő.”

Oly komoly jeleknek tekinti ezeket Vargha, amelyek kétségessé teszik, hogy a jövőben számíthatunk-e a magyarság oly örvendetes gyarapodására, mint az elmúlt pár évtized alatt. „A születési arány, írja Vargha idézett tanulmányában, csökkenőben van, mit részint gazdasági, részint szociális, részint erkölcsi bajok idéztek elő. Népeiségünk egészséges továbbfejlődését csak anyagi haladásunk s gazdasági újjászületésünk biztosíthatná. Ezen általános népesedési bajok a magyarság fejlődésére is káros visszahatást gyakorolnak. S a mi ránk végzetessé válhatik, e bajok éppen a Dunántúl, a magyarság erejének egyik főhelyén nyilatkoznak meg igen erősen, továbbá a Nagy-Alföldön, amely az oda települt idegen elemekre nézve a magyarság olvasztó kohója, a magyarságnak pedig dús termőtalaja volt. Ha a városok fejlődése megáll, ez szintén a magyarság gyors növekedésének megakadását jelenti. Kárpótlásul nem remélhetjük a vidéki népesség magyarosodását sem, mert ott az eddigi lassú folyamatot valószínűleg

még lassúbbá teendi a féktelen nemzetiségi izgatás, mely idegen ajkú honfitársaink lelkét megmételyezni igyekeznek.”

Vargha aggodalmaival szemben azonban Ajtay József dr. „A magyarság fejlődése” című művében a magyarság fejlődéséről oly kápráztató számadatokat hoz fel, amelyek kábítóan hatnak minden magyarul érző lélekre és hivatva vannak minden hazafias tépelődésünket megszüntetni, mindinkább megerősítvén azt az indolenciát, amely eddig is jellemezte nemzeti irányít politikánk szervezetlenségét.

Ajtay dr.-nak érdekes és kétségkívül hazafias törekvéstől áthatott munkája oda törekszik, hogy különböző segédeszközökkel a magyarság arányát oly korábbi nép összeírásokból is megállapítsa, amelyeknél e fontos kérdést, sajnos, mellőzték. Ezt árulja el füzetének a címe is: *A magyarság fejlődése az utolsó kétszáz év alatt*, míg Vargha csak a magyarság félszázados fejlődését merte ismertetni. Tudvalevően az 1850-iki népszámlálás volt az első, amely a nemzetiséget is kutatta. De még ez is a mai szokással homlokegyenest

ellenkező rendszert követett, amennyiben a nemzetiséget tudakolta, míg ma az anyanyelvet kérdezzük. De még nagyobb baj, hogy 1850-ben az izraelitákat mint nemzetiséget és nem mint felekezetet vették fel. Ez az oka, hogy Vargha még az 1850-iki népszámlálás adatait sem állítja direkt szembe az utóbbi népszámlálás adataival, hanem e helyett az 1869-iki állapotból indul ki.

Egészen másképp Ajtay; ő visszamegy pár századdal s minden adatot felhasznál, amit csak talál, kritika nélkül, nem egyszer félreértve s merésznél merészebb következtetéseket vonva belőlük.

Kiindulási alapul Acsády Ignácnak „Magyarország népessége a *pragmatica sanctio* korában” című munkáját veszi, mely az adóháztartásoknak 1715 és 1820-ban történt összeírása alapján próbálta rekonstruálni Magyarország népességét a Rákóczi-korszak küzdelmeit követő évtizedből. Ez a becses népesség- és gazdaság-történeti munka, mely nagy fáradsággal állítottatott össze az egykorú összeírások hatalmas folió-köteteiből, kétségkívül elsőrendű forrásmunkául kínálkozik azoknak,

akik amaz érdekes kort megismerni kívánják, de hogy akár a népesség összes számát, akár a nemzetiségi megoszlást tekintve a mostani népszámlálásokkal egyértékű s így teljesen összehasonlítható anyagot nyújtsanak, az ellen magára a mű előszavára hivatkozhatunk, mely világosan kimondja, hogy a népesség összes számát becslések alapján hozzávetőleg igyekszik megállapítani. Még nehezebb volt s apodiktikus bizonyosságra még kevésbé tarthat számot a nemzetiségi arányszámok megállapítása, mely a névszerint összeírt családfők nevének alapján történt, amint erről maga a forrásmunka lelkiismeretesen beszámol.

Ajtay az 1720-ra megállapított — helyesebben kiszámított — népességet hitelesnek fogadja el. Miként Acsády a Rákóczi-féle fölkelés után maradt adóköteles lakosságnak 1715-ben megkezdett és 1720-ban kiigazított összeírásából indul ki. És miután az adóháztartások ott vezetéknev szerint vannak felsorolva, azok hangzásából következtet az adófizető nemzetiségére. Azt mondja, hogy kétszáz év előtt a nemzetiség és a nyelv sokkal inkább fedték egymást, mint most s így ezen összeírásokból

szerinte egészen pontosan megállapítható a magyarság száma. E szerint hoz ki az akkori két és fél millió népességből 1,160000 magyart (46%), 338.000 németet (13%), 455.000 tót-rutént (17,8%), 109.000 szerb-horvátot (4,2%) és 490.000 oláhot (19%). A magyarság számát azután összeveti a Schlöser német író által közölt, 1785-ben II. József által megejtett népszámlálás adataival, mondván: „vajjon az 1787-ben talált nyolc millió lakosságból mennyi lehetett a magyarság?” Miután pedig fel szokták venni, hogy a népesség 70-80 év alatt megkétszereződik, „a magyarság természetes szaporodását 67 év alatt 100%-ra becsüljük, — e szerint Magyarországon 1787-ben a magyarság száma kitett 2320.000-et.” „A természetes népszaporodás útján a népesség e 67 esztendő alatt semmi esetre sem emelkedhetett többre 4 5 milliónál s így e korszakban bevándoroltak számát legszigorúbb számítással is legalább 3,5 millióra kell becsülnünk. 1787-ben a magyarság Ajtay szerint kitett 2.320.000 lelket, vagyis 29%-ot, a nem magyar ajkúak száma 5,680.000-et, vagyis 71%-ot. Horvátországgal és a Határőr-

vidékekkel együtt a magyarság aránya le-
hanyatlik 25%-ra, vagyis az egész lakos-
ságnak egy negyedére.

1850-ben 11,312.000 főnyi lakosságból
5 millió, tehát 442% mondotta magát
magyarnak és csak 6,312.000 más nemzeti-
ségűnek. Ajtay számítása szerint tehát hat-
van év alatt „a magyarság 115%-kal, míg
ugyanazon idő alatt a nemzetiségek csak
11 1%-kal szaporodtak”.

Az egész felállítás már maga jellemző!
A statisztikai hivatal még az 1850. évek-
ből sem tartja megbízhatónak a kiindulást,
amikor a nemzetiség kérdését hivatalosan
tudakolták. Ajtay pedig százharminc esz-
tendővel azelőtt kezdi, — amikor e kér-
déssel senki sem törődött. Vajjon e meg-
állapítás tudományos értéke iránt lehetünk e
feltétlen bizalommal? De még jellemzőbb
az eredmény, amely azt bizonyítaná, hogy
az alatt a hatvanhárom év alatt, amelyből
hatvanegy éven át — 1787-től 1848-ig —
állami önállóságunkat hiába iparkodtunk
elérni, — és még hozzá ama két év alatt,
amikor a magyarság egy nagy része a
szabadságharcban áldozta fel az életet,
amikor tehát éppen a magyarság fogyott

óriás mértékben, — hogy ebben a hatvanhárom évben a magyarság tízszer jobban szaporodott volna a nemzetiségeknél. Holott a nyolcvanas évek óta, a legnagyobb nemzeti és közgazdasági fejlődésünk korszakában, állami függetlenségünk teljes élvezetében a magyarság a nemzetiségeknél a legjobb időkben csak négyszeresével tudott szaporodni. Hisz ebből joggal lehetne következtetni, hogy a Béctől való függés félszázada a magyarság fejlődésére és a nemzetiségek elnyomására sokkal üdvösebb volt, mint a XIX. század második fele! Azért nagyon objektíveknek és óvatosoknak kell lennünk e számszerű bizonyítékokkal szemben, amelyek könnyen a legjobb akarattal is helytelen következtetésekre vezetnek. De kivált ezen a téren. Mert mi a célja a számvitelnek akár magán-, akár államgazdasági téren? Ugyanaz, ami a tüköré: elibénk tárni a meztelen igazságot. Olyan tükör, amelyik szebbnek mutatja azt, aki belenéz, — veszedelmes eszköz, — kivált, ha olyannak tartjuk elébe, akinek ugyanis az a hibája, hogy hiú, öntelt, hibáit látni nem szereti, sőt megutálja azt, aki azokra őszintén figyel-

mezteti. Pedig ilyen a magyar nemzet, csak azt tűri, aki tömjénezz neki. De éppen ezért teljesít kötelességet az, aki a kellemetlen valóságot is nem átalja feltárni, legyen bár jutalma az, amitől a magyar legjobban fél, a népszerűtlenség. Vagy talán az tesz szolgálatot fajának, aki azt mondja: Jól van kedves magyarom, úgy ahogy van! Nem kell törődnöd a magyarság kérdésével, mert hegemoniánk napról-napra növekszik, a nemzetiségek fogynak, összetartásuk lazul, beolvadásuk napról-napra halad, — maradhatsz nyugodtan indolens, — aminő voltál eddig, azért a te uralmad e földön biztosítva van! Vondd be az őrszemeket, aludjál nyugodtan az ellenségtől, — nem kell félned tőlük!

Nem állítom, hogy Ajtay e szavakat használja, de ez a hatás, amelyet a magyarul érző lelkekre gyakorol. Sőt azt is elhiszem, hogy szándéka nem ez volt. Szándéka nyilván az volt, szembeszállani azokkal a tendenciákkal, amelyek váltig lekicsinylik a magyarság számát, azért, hogy hegemoniánk jogosultságát kétségbe vonhassák és azt alapjában alááshassák. Szándéka volt megmutatni, hogy mi magya-

rok nemcsak mindig joggal voltunk urak e földön, de azok is maradunk, mert a magyarság terjeszkedik a más nyelvűek rovására. Tehát ne alkalmatlankodjanak ők, mi pedig ne legyünk kishitűek, — ne veszítsük el önbizalmunkat a jövő fejlődésünk iránt.

Ez mind szép és dicséretreméltó. De azt hiszem, hogy ha az egyik vagy másik célt nem sikerül elérnie, ez nem oly veszedelmes, mintha kápráztató számadataival tétlenségbe ringatja azokat, akikben érdemes íróink fáradságos és folytonos munkájukkal fölkellették az aggodalmakat, kikben fölébresztették a lelkiismeret szavát, miáltal őket a magyarság védelmére és terjesztésére serkentették. Éppen amikor ez az üdvös hatás már mutatkozni kezd a lelkekben, agyakban, — jön Ajtay és azt mondja, hogy az aggodalmak mind fölöslegesek, *tout est aux mieux dans les mellieurs des mondes*. Fölösleges a fáradtság, a munka, a gyümölcs úgyis önkbe hull. Vagy nem a nemzeti lelkiismeret elfojtására visz-e az, ha a magyarság terjeszkedésének két legnagyobb nemzetiségi akadályát, az oláhságot keleten, a tótságot

északon, mint *quantité negligeeable*-t állítja elibénk Alaptalannak tartja Kőrösi, Beksics, Vargha aggodalmait a magyar elem eltótosodására és eloláhosodására vonatkozólag. Azt állítja, hogy a magyarság nem veszi el nyelvét és faji jellegét — ez csak optikai csalódás. Mert szerinte a dolog úgy van: A nagy magyar Alföld, amelynek széle a dombos vidék felé egyszersmind gazdasági határt alkot, az a középpont, amely felé a népvándorlás mindig folyik. Először a törökök kivonulása után a magyarság, vándorolt oda északról, azóta keletről tart a beszivárgás a mai napig. Innét magyarázható, hogy a tótság és az oláhság között megfogyott a magyar. Tehát nem a nemzetiségek szívták fel, hanem elvándorolt onnan. Sőt az eloláhosodásnak annyiszor felhozott bizonyítékát, hogy Erdélyben számtalan község van, amelynek lakói mind magyar nevűek, de egyik sem ismeri már nyelvünket — ezt sem fogadja el Ajtay bizonyítéknak, hanem a következőképp igyekszik megmagyarázni a dolgot: Régente, amikor az oláh községeket összeírták, minden lakos *moldován*-nak mondta magát, mert Moldovából vándorolt oda. A magyar

összeírók tehát magyar neveket adtak nekik s így írták be őket az adófizetők lajstromába. Az oláhságnak a Királyhágó felől a magyar síkföldön való lassú, de biztos terjeszkedésétől sem fél semmit Ajtay. Sőt ezt üdvösnek is mondja, mert a magyar sík föld az asszimilációnak, a beolvasztásnak oly kohója, amely előbb-utóbb mindent magyarrá tesz.

Ajtaynak az eloláhosítás veszedelmének megcáfolására felhozott adataival és argumentumaival e helyen nem szándékunk részletesen foglalkozni. Csak rá akartunk mutatni arra, az első tekintetre is megokolatlannak látszó optimizmusra, amely Ajtay egész könyvét jellemzi. Kár, hogy Balogh ellen csak iróniával dolgozik Ajtay és semmibe veszi Balognak az oláhság terjedésére vonatkozólag összegyűjtött adatait, amelyek pedig feltűnően egybevágóan az Erdélyből és az oláhság lakta egyéb vidékekről egyre sűrűbben felhangzó komoly panaszokkal. A magyarság fejlődése és hegemoniája szempontjából csak kívánatos lenne, hogy a jövő igazolja Ajtay jóslásait, bár a magunk részéről nem tudunk osztolni túlzott optimizmusában.

A születek apadása.

De dr. Ajtay József még a legegyszerűbb és kétségbe nem vonható népszámlálási adatokat, mihelyt azok elszomorító következtetésekre adnak alkalmat, rózsás színben tudja feltüntetni. Akár csak az ismert osztrák *Beschwichigungs-Hofrat* recipéje szerint, így vagyunk nála a születek számának apadásával is, ami nagyon szomorú és megszívlelendő tünet, amelyen könnyen átsiklanunk nem szabad. Ajtay és vele mások szépíteni tudják a statisztikának idevágó adatait is. Mert, hála Istennek, nem jutottunk odáig, ahol a kihalás útján levő francia nemzet van, mert a kivándorlás dacára az ország lakossága örvendetesen szaporodik, tehát aggodalomra nincs ok és ki törődne azzal, hogy

a születések országos aránya évről-évre szinte matematikai pontossággal csökken. Pedig a születések számának apadására nézve megdöbbentő képet nyújtanak a következő statisztikai adatok:

1000 lélekre esett élveszületett:

1881-1890-ig átlagban	44,1
1891-1895-ig	41,7
1896-1900-ig	39,2
1901-ben	37,6
1902-ben	8,4
1903-ban	36,3

Az országos statisztikai hivatal közleményei szerint ha a csökkenés ily arányban folytatódna (tíz év alatt 41,3-ról 38,5-re) a jövőben is, úgy ötven év alatt Franciaország születési arányához jutnánk le. Hogy a születések arányszámának csökkenése minő veszteséget jelent, arra nézve utalunk az alábbi táblázatra:

Az élveszületettek száma:

1881-1891-ig átlagban	636.627
1891-1895-ig	648.300
1896-1901-ig	642.830
1901-ben	636.692
1902-ben	658.240
1903-ban	628.524

1903-ban tehát körülbelül nyolcezerrel kevesebb volt az élveszületettek száma, mint 1881-1891-ig átlagban, holott a lakosság száma 1900-ban mintegy három millióval volt *több*, mint 1880-ban.

Az országos statisztikai hivatal azzal magyarázza a születések számának feltűnő apadását, hogy a szülésre alkalmas korban levő nők kisebb százalékát teszik ki az ország lakosságának, mint a múlt évtizedben. Kétségtelen, hogyha a születések számát a szülésre alkalmas korban levő nők számával hasonlítjuk össze — és tagadhatatlan, hogy ez az összehasonlítás inkább szolgálhat alapul a születések csökkenésének kiszámításánál, — az apadás nem oly abnormis, mint ahogy a fentebbi számok mutatják. De bizonyos az is, hogy a születések száma még így is apad. Ajtay igen érdekesen azzal magyarázza a születések számának csökkenését, hogy a kilencvenes évek végén lépett a nemzőképes korcsoportba az a generáció, amelyet a hetvenes évek gyermekragályai erősen megtizedeltek és így átmenetileg aránylag kisebb a nemzőképes korban levő lakosság száma. Míg ugyanis 1890-ben 28%-át tette a lakos-

súgnak, addig 1900-ban már csak 25,3%-át. Ez a magyarázat alapjában véve azonos a statisztikai hivatal magyarázatával, de nem igazolja a születések számának oly nagymértékű apadását, mint a minőt a statisztikai adatok feltüntetnek, annál kevésbbé, mert az idézett számokban Ajtay itt is téved, a helyes arányszám ugyanis 1900-ban nem 25,3, hanem 27,3. Még kevésbbé oszthatjuk Ajtay optimizmusát, ha kutatjuk, hogy az egyes nemzetiségek szerint miként apad a születések szám:

Élveszületett ezer lélekre számítva az anyaországban:

	magyar	német	tót	olah	horvát	szerb	ruten
1896–1900-ig átlag	39·2	35·9	43·6	36·9	45·0	43·3	43·2
1901	57·6	35·2	41·9	35·8	38·3	39·4	40·3
1902	38·3	35·6	41·9	37·3	41·2	40·7	43·3
1903	36·1	33·6	39·2	35·2	38·7	40·5	38·5

A szaporodás ennek megfelelően kedvezőtlenül alakul a magyarságra nézve. A szaporodás volt ugyanis ezer lélekre számítva:

	1893–1900-ig átlag	1901	1902	1903
magyar	13·0	13·7	12·5	11·2
német.	11·8	11·7	11·6	10·2
tót	13·8	13·9	12·0	11·7
olah	5·8	8·7	8·3	6·9
horvát	11·3	11·5	13·7	13·2
szerb	8·2	10·0	8·9	7·5
rutén	15·5	14·4	14·0	10·7

A szaporodás tehát a magyaroknál három éven át fokozatosan csökkent, míg például az oláhoknál növekedett (6-7-8).

Az egygyermekrendszer hatását a születések országos arányának csökkenésénél élesebben megvilágítja a magyarság hanyatlása azokban a törvényhatóságokban, ahol az egygyermekrendszer a magyar református lakosság körében befészkelte magát. Erre vonatkozólag itt közöljük a statisztikai hivatal fentebb idézett közleményeinek alábbi táblázatát:

Törvényhatóság	A magyarság aránya az 1900. évi népszámlálás szerint	Az elveszületettekből a magyarságra esett %		
		1900-ban	1901-ben	1902-ben
Barsmegye	31·7	26·0	25·9	25·4
Esztergommegye	79·2	78·4	78·6	78·8
Baranyamegye	51·3	42·3	41·9	42·2
Tolnamegye	68·3	65·1	63·9	66·4
Beregmegye	44·7	41·1	40·5	40·6
Gömörmegye	56·4	51·4	51·1	51·3
Háromszékmege	85·1	82·4	82·1	82·1

Természetes, hogy e megyékben a nemzetiségek a magyarság rovására erősödnek, sőt kettőben közülök, Esztergommegyében és Háromszékmegyében a magyarság aránya még csökkent is. Bereg- és Gömörmegyékben csak azért nem csökkent a magyarság aránya, mert az idegen nemzetiségű lakosság egy része kivándorolt. S jellemző, hogy amíg például Barsmegyé-

ben, ahol a lakosságnak csak egy harmada magyar, a magyar lakosság között elterjedt egygyermekrendszer dacára a megyében ezer lakosra 1901-ben 401, tehát az országos átlagnál több születés esett, addig a felében magyar lakosságú Baranyamegyében ugyanakkor ezer lakosra 32,7, tehát az országos aránynál jóval kevesebb születés esett.

Ajtay persze ezekben az adatokban sem lát okot az aggodalomra. Az egygyermekrendszerről, amely e megyékben a magyarság fejlődését megakasztja, egyáltalában nem vesz tudomást, s a magyarság arányszámának csökkenését kizárólag az illető törvényhatóságok területéről való elvándorlásra vezeti vissza, így különösen Somogyban és Esztergommegyében. Azon az alapon, hogy Somogyból tizenkétezerrel, Esztergommegyéből pedig kétezer emberrel több vándorolt el, mint amennyi odaköltözött, természetesnek mondja, hogy a magyarság megyei arányszámában ennek következtében csökkenésnek kellett beállani. Hogy mennyire alaptalan ez a magyarázat, azt alkalmunk lesz részletes és feltétlenül hiteles adatokkal igazolni. Min-

denesetre jellemző, hogy míg a statisztikai hivatal e törvényhatóságokban a magyarság arányának csökkenését kizárólag az egygyermekrendszerre vezeti vissza és konstalálja, hogy a felsorolt hat vármegyében határozottan gyenge a magyarság propagatív ereje, addig Ajtay az egy gyermekrendszerrel, mint valami nem létező dologról, nem is tesz említést.

Az egygyermekrendszer Franciaországban.

Az egygyermekrendszer Franciaországban van a legnagyobb mértékben elterjedve, annyira, hogy a születések aránya tekintetében Franciaország állandóan az utolsó helyet foglalja el az európai nemzetek között. Ami nálunk, szerencsére, csak egyes vidékeken s ott is jobbra csak egy felekezet hívei között tapasztalható, hogy tudniillik a születések csökkenése miatt a lakosság nem szaporodik, sőt fogy, az Franciaországban általános jelenség, annyira, hogy a francia nemzet szaporodásáról alig lehet beszélni, s voltak esztendőök, amikor a halálozások még felül is múlták a születéseket.

Már a múlt század első évtizedében Franciaországban ezer lélekre mindössze 32,9 születés esett és ez az arány azóta

fokozatosan csökkent, míg 1895-ben már csak 22,6 volt, vagyis egy évszázad alatt a születési arány 31,3%-kal esett. A születések apadásával kapcsolatosan természetesen a szaporodás is kisebb lett. Amíg nálunk 1850-1900-ig ezer lélekre átlag évi 7,6 szaporodás esett, addig Franciaországban ez az arány a következőképpen alakult:

1851-1860-ig	2,3
1861-1870-ig	2,6
1871-1880-ig	1,7
1881-1890-ig	0,2

1890-ben a halálozások 38.000-rel, 1891-ben 10.000-rel, 1892-ben pedig 20.000-rel múlták felül a születések számát. Nem csoda, ha ilyen körülmények között a francia tudósok, statisztikusok és nemzetgazdák a francia nemzet kihalásától tartanak.

Franciaországgal összehasonlítva, a születések számát Magyarországon még igen kedvezőnek lehet mondani. De alkalmunk lesz kimutatni, hogy azokon a vidékeken és különösen ama felekezeti hívei között, ahol nálunk az egygyermekrendszer el van terjedve, a születések aránya még a francia

átlagot sem éri el s éppen ezért e vidékeken már komoly veszedelemről beszélhetünk, annál inkább, mert a magyarság szaporodása e vidékeken évtizedről évtizedre kedvezőtlenebbül alakul, jeléül annak, hogy az egygyermekrendszer egyre jobban terjed.

Érdekes, hogy Franciaországban még néhány évtizeddel ezelőtt általában kedvező jelenségnek tekintették a születések számának apadását. Malthus tanításainak hatása alatt ugyanis a tudósok és nemzetgazdák abban az időben igen örvendetesnek tartották a gyermekek számának korlátozását a túlnépesedés elkerülésére. De nemcsak a tudományos művekben, hanem a gyakorlatban is érvényesült ez a felfogás, így a versaillesi község tanács 1852-ben egy ezer frankos mértékletesség! díjat létesített, amelynek kiosztásánál elsősorban a gyermekek kis száma jött figyelembe. Kétségtelen, hogy e felfogásnak nagy része volt abban, hogy Franciaországban az egygyermekrendszer oly nagy mértékben elterjedt, ami tanulságul szolgálhat nálunk is arra nézve, hogy a közfelfogásnak mily döntő hatása van e kérdésben. Ahol a köz-

felfogás az, hogy a gyermekek számának korlátozása bűn, nemcsak az Isten törvényei ellen, de a nemzet ellen is, ott az egy gyermekrendszer bizonyára nehezebben fog szélesebb körökben elterjedni.

Az utóbbi évtizedekben Franciaországban is alaposan megváltozott a közfelfogás ebben a kérdésben s a francia politika legégetőbb kérdéseinek egyike lett az egy gyermekrendszer. A franciák kezdték észrevenni, hogy veszedelmes szomszédai, a németek messze túlszárnyalják őket s a francia faj hegemoniája éppen az egy gyermekrendszer következtében állandóan hanyatlik. Kiszámították, hogy ha a helyzet nem változik, húsz esztendő múlva, 1925-ben Franciaország lakossága még mindig nem fogja meghaladni a 40 milliót, míg ugyanakkor a német birodalomnak már körülbelül 80 millió lakosa lesz. Azóta tudósok, statisztikusok és szociálpolitikusok Franciaországban vetekednek egymással oly javaslatok kitalálásában, amelyek alkalmasnak látszanak arra, hogy a nemzetpusztító szokást megszüntessék. Sőt törvényeket is hoztak, amelyek a népes családoknak kedveznek, Bertillon, a párisi

statisztikai hivatal főnöke pedig egyenesen azt követeli, hogy ha az örökhagyónak csak egy gyermeke maradt, az örökség fele, ha pedig két gyermeke maradt, egy harmada az államé legyen, ellenben ha több gyermek maradt, az állam engedje el az örökségi adót. De vajjon sikerülni fog-e az egygyermekrendszer által már degenerált francia nemzet szokását bármily eszközzel megváltoztatni?

Az egygyermekrendszer Magyarországon.

Magyarországon az egy gyermekrendszer főképpen a Dunántúl, továbbá az erdélyi szászok között és hála Istennek igen szórványosan a Délvidéken, a Duna-Tisza közén és a Felvidéken van elterjedve. E helyen csak a Duna jobb partján elterjedt egygyermekrendszert óhajtjuk részletesebben ismertetni, ahol a veszedelem egyre nagyobb mértékű lesz. Ha az ország egyes részeit a szokásos módon csoportosítjuk, már észrevehető a Dunántúl elmaradása a születések terén.

Ezer lélekre esett ugyanis születés:

	1900	1901	1902	1903
Átlag	39 2	37 6	38 4	36 3
A Duna bal partján.	41 2	39 5	40 3	37 8
A „ jobb „	37 3	35 9	36 9	35 0
A Duna-Tisza közén	39 3	37 8	38 4	36 3
A Tisza jobb partján	41 7	39 0	39 5	37 0
A „ bal „	43 0	41 2	43 2	39 9
A Tisza-Maros szögén	36 8	35 8	36 3	35 3
A Királyhagyon túl.	36 1	34 9	35 4	33 7

Az utolsó esztendőben, 1903-ban tehát csak Erdély múltá felül a Dunántúlt

a születések kis száma tekintetében. De ezek az adatok nem nyújtanak eléggé világos képet a Dunántúl pusztító egygyermek-rendszeréről, bár a születések számának apadása ebben az országrészben kétségkívül egyedül az egygyermekrendszerre vezethető vissza. A baj azonban nem az egész Dunántúl van elterjedve s egyes törvényhatóságok kedvezőbb születési aránya némileg ellensúlyozza más törvényhatóságok veszteségét és az egész országrész születési arányát közelebb hozza az országos arányhoz. A Duna jobbpartján is vannak egyes vidékek, ahol a születések apadása miatt nincsen ok a panaszra, sőt a születések száma néhol meg is haladja az országos átlagot. A városokat, amelyekben az országban csaknem mindenütt az átlagosnál kisebb a születések aránya, figyelmen kívül hagyva, 1903-ban a Dunántúl következő megyéiben volt a születések száma az átlagosnál kisebb:

Baranyamegye	32,4
Somogyamegye	33,0
Tolnamegye	33,6
Vasmegye	33,8
Veszprémmegye	34,3
Zalamegye	36,0

Ezekben a törvényhatóságokban különösen szembeszökő a születések számának csökkenése, ha összehasonlítjuk a születések arányát néhány évtizeddel ezelőtt és most

	1876	1886	1896	1903	különbség
Baranya	43·6	39·0	31·7	32·4	-11·2
Somogy	49·5	43·6	35·8	35·0	-14·5
Tolna	44·3	42·0	34·9	33·6	-10·7
Veszprém	45·4	44·8	39·6	34·3	-11·1
Zala	47·8	44·4	38·6	36·0	-11·8
Országos átlag	45·7	45·8	40·4	36·3	-9·4

A míg tehát az országos arány 1876-tól 1903-ig 9,4-el (ezer lélek után), 1896-ig pedig csak 5,3-al csökkent, addig Baranyában a születések száma 11,2-el (illetve 1896-ig 11,9-el), Somogy megyében 14,5-el (illetve 13,7-el), Tolnamegyében 10,7-el (illetve 9,1-el), Veszprémmegyében 11,1-el (illetve 5,8-al), Zalamegyében pedig 11,8 al (illetve 9,2-el) csökkent ezer lélekre számítva. Ezekben a törvényhatóságokban tehát az egygyermekrendszer már nagymértékű, feltűnő apadást okozott a születések számában. A többi dunántúli törvényhatóságban az egygyermekrendszer csak egyes járásokban van elterjedve s így ezekben a megyékben nem csökkent oly észrevehetően a születések száma.

Általánosan ismeretes azonban, hogy

	1891-1895-ig	1896-1900-ig	1903-ban
róm. kat.	43·5	41·1	37·7
görög. kat.	45·1	41·1	37·9
g. keleti	40·3	37·2	35·8
ag. ev.	38·6	33·0	32·9
ev. ref.	38·1	36·2	33·2
unitarius	35·5	34·6	32·8
izraelita	35·6	35·4	31·1

Még feltűnőbb különösen a református lakosság arányának csökkenése a Duna jobb partján, a hol még 1890-ben a lakosság 12,1%-a volt református, 1900-ban pedig csak 11,4%-a. A fentebb felsorolt hat törvényhatóságban ez az arány a következőképpen csökkent:

	1880-ban	1890-ben	1900-ban
volt az evang. református lakosság az összes lakosságnak:			
Baranyában	17·3 ⁹ / ₁₀ -a	15·5 ⁹ / ₁₀ -a	14·3 ⁹ / ₁₀ -a
Somogyban	21·6 ⁹ / ₁₀ -a	21·5 ⁹ / ₁₀ -a	19·0 ⁹ / ₁₀ -a
Tolnában	16·8 ⁹ / ₁₀ -a	16·6 ⁹ / ₁₀ -a	15·6 ⁹ / ₁₀ -a
Veszprémben	21·7 ⁹ / ₁₀ -a	21·1 ⁹ / ₁₀ -a	20·2 ⁹ / ₁₀ -a
Zalában	3·1 ⁹ / ₁₀ -a	3·0 ⁹ / ₁₀ -a	2·7 ⁹ / ₁₀ -a

s így e részben a régebbi népszámlálás adataira vagyunk ráutalva, részben pedig következtetések útján állapíthatjuk meg az egygyermekrendszer nagymértékű terjedését.

Ha az egész országra vonatkozólag vizsgáljuk a lakosságnak az egyes hitfelekezetek szerint való szaporodását, azt látjuk, hogy a két protestáns felekezet aránya csökkent.

Az összes népesség százalékában kifejezve volt ugyanis:

	1880-ban	1890-ban	1890-ben	1900-ban
ev. ref.	14,5%	14,7%	14,6%	14,4%
ag. ev.	8,0%	8,1%	7,8%	7,5%
rom. kat.	45,8%	47,3%	47,9%	48,7%

A két protestáns felekezet elmaradásának oka kétségkívül a születések kis számában keresendő.

	1891-1895-ig	1896-1900-ig	1903-ban
rom. kat.	43,5	41,1	37,7
görög. kat.	45,1	41,1	37,9
g. keleti	40,3	37,2	35,8
ag. ev.	36,6	33,0	32,9
ev. ref.	38,1	36,2	33,2
unitarius	35,5	34,6	32,8
izraelita	35,6	35,4	31,1

Még feltűnőbb különösen a református lakosság arányának csökkenése a Duna jobb partján, a hol még 1890-ben a lakosság 12,1%-a volt református, 1900-ban pedig csak 11,4%-a. A fentebb felsorolt hat törvényhatóságban ez az arány a következőképpen csökkent:

	1880-ban	1890-ben	1900-ban
volt az evang. református lakosság az összes lakosságnak:			
Baranyában	17,3%	15,5%	14,3%
Somogyban	21,6%	21,5%	19,0%
Tolnában	16,8%	16,0%	15,6%
Veszprémben	21,7%	21,1%	20,2%
Zalában	3,1%	3,0%	2,7%

Tehát éppen azokban a törvényhatóságokban, ahol a születések száma észrevehetően apadt, csökkent a református lakosság aránya is, ami kétségkívül jele annak, hogy az egygyermekrendszer a református lakosság körében pusztít. A statisztikai hivatal egyik jelentésében a következőket mondja a reformátusok arányának feltűnő hanyatlásáról: A református felekezet az egész országban majdnem pontosan ugyanoly alacsony születési aránynyal bír, mint az ágostai. Sőt egyes országrészekben e felekezet szaporátlan-sága még kirívóbb, így a nyugati országfélben és az ország szívében. A Duna bal partján csak Bars- és Esztergom megyében találhatók és a születési arány ott csak 27, illetve 36 körül van. A Duna jobb partján a születési arány az egész országrész reformátusait érve 30 körül van, vagy valamivel inkább alatta jár. Oly alacsony arány, amely más keresztény felekezetnél ily nagy területen hazánkban nem található. A szélsőség, az alsóhatár, ameddig a születési arány leszáll, valóban megdöbbenítő. Baranyában, ahol a reformátusok a népesség 14%-át teszik ki, 1000-re

csak körülbelül 20 újszülött jut, tehát kevesebb, mint Franciaországban. A szomszéd Somogyban 26-28, Tolnában, Veszprémben 30. A Duna-Tisza közén, bár mérsékeltebb mértékben valami hasonlót találunk. A reformátusok születési aránya Csongrádban a 30-ön alul marad. Pest-megyében is csak 35-36, holott e megyék össznépességében ezer lélekre 45 születés jutott.

Az egész Dunántúl a reformátusok aránya 1880-1890-ig 0,7%-al, 1890-1900-ig szintén 0,7%-al csökkent. S ha meggondoljuk, hogy a reformátusok között 98,24% magyar, szembeszökő, hogy az egygyermek-rendszer minő veszedelmet jelent éppen a magyarság fejlődésére nézve. Dr. Vargha Gyula egyik felolvasásában a következőket mondja a reformátusok számának csökkenéséről:

„Legsötétebb a kép a Duna jobb partján, ahol nincs semmi, ami enyhítené a a református egyház nagy elmaradását. Itt csak azért maradunk el, mert jóformán teljesen megszűntünk szaporodni... El lehetünk készülve, hogy hitfeleinket a végzet, vagy helyesebben saját bűnük, hazánknak

eme részéből lassankint el fogja törülni... S a református egyháznak ezt a sajnos számbeli elmaradását úgy itt, mint általában nem a kivándorlás, nem a túlságosan nagy halandóság, hanem a gyér születés okozza. A kevés születés a reformátusoknál nem faji sajátság, nem fiziológiai okok következménye, hanem egyenesen feleké — zeti jellemvonás, miről meggyőződhetünk, ha oly megyékben vagy oly vidékeken hasonlítjuk össze a reformátusok születési arányát a többi felekezetek, különösen a katolikusokéval, hol egy és ugyanahhoz a fajhoz tartoznak, egy és ugyanazon gazdasági és más életviszonyok között élnek. Nem találunk rá példát, hogy a reformátusoknál annyi gyermek születnék, mint a jómai katolikusoknál. Már magában véve is szomorú a református egyház híveinek ez a gyengébb szaporasága, mert oda vezet, hogy más felekezetektől túlszárnyaltatva, évtizedről évtizedre fogy egyházunknak az a természetes súlya, melyet a számbeli erő biztosít; de még szomorúbb tanulságokat vonhatunk le, ha egyes vidékek református lakosainak népesedési viszonyait vizsgáljuk, mert sokfelé hitfeleink és véreink

a leggyászosabb sorsot, ami egy népre várhat, a 'föld színéről való elpusztulást idézik fejükre. Mint ahogy lassankint kipusztítja a vad indiánusokat a civilizált európai ember előnyomulása, úgy pusztítja ki nagy területen hitfeleinket saját bűnük, istentelen szokásuk.”

A Dunántúl törvényhatóságainak legtöbb járásában észrevehető az összefüggés a reformátusok nagy száma és a születések kis arányszáma között. Baranyamegyében a siklói és a szentlőrinci járásban van a legtöbb református és ezekben a járásokban a legkisebb a születések száma. A siklói járásban 1900-ban 15 821 katolikussal szemben 17.476 református találtatott, és ennek a körülménynek tulajdonítható, hogy a születések aránya ezer lélekre 1901-ben csak 24 8 volt, tehát csaknem oly kevés, mint Franciaországban. Még megdöbbenőbb a születések kis száma, ha figyelembe vesszük, hogy a járás lakosságának csaknem felét kitevő katolikusoknál a születések száma nem csökkent ily nagy mértékben. 1890-ben (az 1900-iki adatok még nem állanak rendelkezésünkre) a siklói járásban a katolikusoknál 33,9, a reformá-

tusoknál 201) volt ezer lélek után a születések száma.

A szentlőrinci járásban 1900-ban 25.297 katolikus és 11.205 református élt. A születések aránya a katolikusok nagyobb számának megfelelően valamivel kedvezőbb volt és pedig 25,8 ezer lélek után. A református lakosság szaporodása azonban e járásban éppen oly kedvezőtlen, mint a másokban; 1890-ben ugyanis ezer lélek után 23,9 volt a születések száma. A reformátusok születési aránya a legkedvezőtlenebb volt 1890-ben a baranyavári járásban, ahol ezer lélekre 15,8 születés esett, ami oly szám, amely jóval alul marad a franciaországi átlagnak is. Hogy e járásban 1901-ben mégis 29,5 születés esett ezer lélekre, az csak a más felekezetűek nagy számának köszönhető.

Ily kis születési arány mellett természetes, hogy e járásokban számos község van, amelyekben a lakosság száma a legutóbbi tíz esztendő alatt nem szaporodott, hanem csökkent. Ebben a tekintetben az 1900. évi népszámlálás rendkívül elszomorító adatokat tár fel. Így a siklói járásnak 55 községe közül 29-ben a lakosság tíz

esztendő alatt, 1890-1900-ig nem szaporodott, hanem csökkent. Ez a 29 község a következő: Adorjás (305)-306), Hesence (343-339), Hisse (710-730), Csamóta (291 - 290), Drávaszabolcs (473-417), Gordisa (155-423), Gyüd (720-700), Egyházas-Haraszti (148-42 4), Hirics (685—669), Ipacsfa (426-389), Ivánbattyán (482-434), Kiskajakabfalva (414-403), Kisharsány (607-577), Kíszentmárton (372-338), Kistótfalu (378-358), Villánykövesd (498-462), Lúzsok (341-338), Márfa (255-247), Matty (628-597), Siklósnagyfalu (592-497), Nagyarsány (1243-1195), Nagytótfalu (527-478), Dráwapiski (264-260), Sámod (316-301), Száva (610-545), Drávaszerdahely (357-334), Terehegy (466-465), Vejti (523-491), Diósviszló (727-701). És e pusztuló községek közül csak háromnak a lakossága német, egyé horvát, a többinek lakossága magyar. Kétségtelen, hogy a kivándorlásnak is nagy része van a lakosság csökkenésében, de az is bizonyos, hogy a legtöbb helyen csaknem kizárólag az egygyermekrendszerre vezethető vissza. És éppen ily elszomorító a helyzet minden járásban, ahol az egygyermekrendszer

hasonló mértékben el van terjedve, így a szentlőrinci járás 72 községe közül 37-ben csökkent egy évtized alatt a lakosság száma és sok tekintetben hasonló adatokat lehetne felhozni Baranyamegye egyéb járásainak községeire, vagy pedig Somogy-, Tolna- és Veszprémmegye egyes járásainak községeire vonatkozólag, de a felsorolt példák eléggé feltűntetik a nagy veszedelmet, amely az egygyermekrendszer következtében a Dunántúl a magyarság szaporodását fenyegeti.

A születések feltűnő apadásának természetes következménye, hogy azokban a községekben, ahol az egygyermekrendszer el van terjedve, a gyermekek aránya kicsiny. Míg az országban átlag a lakosság-nak több mint 16%-a hat éven aluli gyermek, addig Baranyában ez az arány 13,1%-ra száll alá, sőt éppen a magyar községekben, ahol az egygyermekrendszer leginkább el van terjedve, a lakosságnak alig 5-10%-át teszik ki a hat éven aluli gyermekek. Baranyában 52 község van, amelyekben túlnyomóan református magyarok laknak. E községek közül 31-ben 10%-nál kisebb a hat éven aluli gyermekek aránya. (Csar-

nótán 6%, Siklónagyfaluban 18%, Nagyharsányban 5,8%, Terehegyen 6%, Kölkeden, 7% stb.) Ezzel szemben a katolikus német lakossággal bíró községekben a gyermekek aránya sokkal kedvezőbb, így Kisnyáradon 17,4%, Goricán 18,3% sokác lakosságú Drávaszentmártonban pedig 16,7%)

Már a születések apadásának vizsgálatánál rámutattunk arra a körülményre, hogy az egy gyermekrendszer mily kedvezőtlenül befolyásolja a magyarság fejlődését azokban a törvényhatóságokban, ahol nagyobb mértékben el van terjedve. Baranyamegye siklói járása erre nézve is szomorú bizonyosságot szolgáltat. 1880-ban ugyanis még a járás lakosságának 77%-a volt magyar, 1900-ban pedig csak 73%-a. Baranyamegyében, mint már kimutattuk, a lakosság 51,3%-a volt magyar az 1900. népszámlálás szerint. A születésekből azonban csak 41,9% esett a magyarságra 1901-ben s a magyarság szaporodását még inkább hátraveti az a körülmény, hogy a megyében a halálozásokból 45,5% esett a

*) Nagy Orbán: Az egygyermekrendszer a Dunántúl. Bud. Hírlap 1902 jul 15.

magyarságra, úgy hogy 51,33%-os magyarság mellett az 1901. évi szaporodásból csak 32% jutott a magyarságnak, vagyis a 2582 főnyi szaporodásból mindössze 827 esett a magyarságra, míg például a jóval kisebb számban levő németek 1458 lélekkel szaporodtak.

A Somogy megyében lábrakapott egygyermekrendszerrel később lesz részletesen szó s ezért itt csak arra kívánunk rámutatni, hogy e megyében is a reformátusok által lakott járásokban van a ragály leginkább elterjedve. Somogy megyében a reformátusok aránya a legnagyobb a kaposvári, nagyatádi, szigetvári és tabi járásokban s ugyanott a legkisebb a születések száma. Az 1901-ik évre vonatkozó adatok szerint a kaposvári járásban 35,7, a nagyatádiban 33,7, a szigetváriban 33,1, a tahiban 32,8 volt a születések aránya ezer lélek után számítva. Sajnos e járásokra vonatkozólag sem állnak rendelkezésünkre oly adatok, amelyek külön mutatnák ki a református lakosság születési arányát, de kétségtelen, hogy a református lakosság születési aránya e járásokban is jóval alul marad nemcsak az országos,

arányon, de a járási arányon is. 1890-ben például a tahi járásban 36,7 volt a katolikusok s 29,0 a reformátusok születési aránya.

Tolnamegyében a középponti járásban feltűnően kicsiny a születések aránya: 1901-ben ugyanis mindössze 29,1 születés esett ezer lélekre. Ebben a járásban is a református lakosság rontja az átlagot, ami kitűnik abból, hogy 1890-ben a katolikusoknál 36,8, a reformátusoknál pedig csak 23,0 születés esett ezer lélekre. Veszprémmegyében az enyingi járásban a legkedvezőtlenebb a helyzet, ahol aránylag a legtöbb evangélikus és református lakik. E járásban a születési arány 1901-ben 31,4 volt, de itt is a református lakosság szaporodása sokkal kedvezőtlenebb, mint a katolikusoké, amennyiben 1890-ben 38,3 és 252 a viszonylagos számok. Fejérmegyében a székesfehérvári járásban legnagyobb a reformátusok száma s a születések száma ott a legkisebb az egész megyében: 1901-ben volt ugyanis 33,8. Mosonmegye rajkai járásában az ág. evangélikus lakosság rontja az átlagot, amely ott 35,9 volt 1901-ben.

Az egy gyermekrendszerrel foglalkozva Milhoffer Sándor egy értekezésében* rámutat arra, hogy a halvaszületett gyermekek közül aránylag a legtöbben a két protestáns felekezet híveinek gyermekei.

Az 1890-91. évek átlagában esett ugyanis 1000 élveszületett gyermekre:

a r. katolikusoknál ⁷⁾	22,5 halvaszületett
a gör. „	7,9
a „ keletiekénél.	10,5
az ágostaiaknál	33,7
a reformátusoknál	34,4
az izraelitáknál .	20,8

1900-ban ezek a számok a következőképpen alakultak:

a r. katolikusoknál	21,0 halvaszületett
a gör. „	15,0
keletiekénél	17,0
az ágostaiaknál	26,0
a reformátusoknál	26,0
az izraelitáknál	19,0

Kétségtelen, hogy ez a körülmény is arra az összefüggésre vezethető vissza, amely a születések mesterséges korlátozása és a protestáns felekezetek között fennáll.

* Milhoffer Sándor: A nép szaporodása s. a Duna-jobbpart. M. Gazdák Szemléje 1900.

A Dunántúl északi részében, továbbá a Duna bal partján, a Garam völgyében a magyar községek lakossága között pusztító egygyermekrendszerrel érdekes adatokat olvasunk Birtha József lévai év. ref. lelkésznek, a barsi egyházmegye lelkészi értekezletének megbízásából kiadott tanulmányában. Birtha tanulmányában szomorúan konstatálja, hogy a Bakony déli és északi részében, valamint a Garam völgyében a református magyar községek lakossága alig szaporodik az egygyermekrendszer miatt.

A Bakony déli oldalán Balatonfőkajár, Berhida, Csajág, Fokszabadi, Mezőkomárom, Ósi, Kádárta, Liter, Magyarbarnag, Nagyvázsony és Leányfalu, Papkeszi, Bátót, Szentgál, Szentistván, Szentkirályszabadja, Tótvázsony, Hajmáskér és Sóly, Vámos. Várpalota, Vilonya egyházak népessége ötven esztendő alatt nemcsak nem szaporodott, hanem fogyott. Ez egyházak népessége ötven évvel ezelőtt 16.523 lélekből állott, ma pedig 13 309, tehát 3214 lélekkel kevesebb. A Bakony déli oldalán levő többi tizenhárom egyház: Kenése, Kiskovács, Középbogárd, Lajoskomárom, Lep-

sény, Dég, Enying, Mezőszentgyörgy, Siómaros, Szilasbalhás, Öcs, Veszprém és Vörösberény lakossága ötven év alatt 10.373 lélekről csak 12.422 lélekre szaporodott. Normális szaporodás mellett nem nem 2.049 lélekkel, hanem csaknem kétszer annyival kellett volna e községekben a református lakosságnak szaporodnia. Igaz ugyan, hogy az elvándorlás is csökkentette a természetes szaporodást, de más felekezetűek hívei is elvándoroltak s szaporodásuk mégis normális volt. Együtt véve a községek két csoportját arra a megdöbbentő eredményre jutunk, hogy a Bakony déli oldalán a református magyarság ötven esztendő alatt 1165 lélekkel apadt.

A Bakony északi oldalán kilenc község van, amelyekben a református magyarság lakosság száma ötven esztendő alatt nemcsak nem növekedett, hanem csökkent. Ez a kilenc község a következő: Acsád, Adásztevel, Csetény, Dereske, Kúp, Noszlop, Padrag, Takácsi és Tapolcafő. E községekben a református lakosság 1850-ben 6723 volt, ötven évvel később pedig csak 5843. Szemben e kilenc községgel, a Ba-

kony északi oldalán már tizennégy oly egyházközség van, ahol a református lakosság szaporodott és pedig: Adorjánháza, Ajka, Bakonymagyarszentkirály, Csesznek, Csögle, Dudar, Alsó-Felső-Görzsöny, Réde, Homokbödöge, Kéttornyúlak, Mezőlak, Mihályháza, Nagypirit, Nyarad és Pápa. Ez egyházak népessége volt 1854-ben 10.414, ma pedig 14.060, a gyarapodás tehát 3646 lélek egy félszázad alatt. Ha e gyarapodásból levonjuk a fentebbi 880 főnyi apadást, a magyarság a Bakonynak eme oldalán mégis némi szaporodást tüntet fel.

A Bakony két oldalán tehát a református magyarság szaporodása 44.033 lélek után félszázad alatt mindössze 1601 lélek, 15.000 lélek helyett, a mennyivel az országos arány szerint e vidék református lakosságának szaporodnia kellett volna.

A Garam völgyében is nagy mértékben pusztít az egygyermekrendszer. A külsőleg gazdag és virágzó Kis- és Nagyszecse község a kihalás útján van az egygyermekrendszer miatt. Alig van a községben ház, ahol egy gyermeknél több lenne és az egész községben két-három keresztelő van egy esztendőben. Hasonló a helyzet más

(iarammenti községekben is. Alsó- és Felsővárad, Vámosladány, Zalába, Kisölvéd stb. községek népessége állandóan fogy. Az iskolakötelesek száma még tíz-tizenkét évvel ezelőtt jóval a százon felül volt, ma jóval alatta van. Ott, a hol tizenöt évvel ezelőtt még 40-50-60 gyermeket kereszteltek meg egy esztendőben, ma alig 10-20-30 keresztelő van, és ott, a hol 25-30 gyermek iratkozott be az első elemi osztályba, ma alig jelentkezik három. Léván 15—20 esztendővel ezelőtt még 60-70 keresztelő volt egy esztendőben, ma alig van 25-30. „A Garammenti községek siralmas képet nyújtanak. Az utcák kihaltak és ott, ahol második tanítóról gondoskodtak, nemsokára egy sem fog kelleni.”

Birtha József lelkész tanulmányával kapcsolatban Kersék János dr. ügyvéd egyházmegyei világi tanácsbíró a következőkben foglalja össze az ottani vidéken lábrakapott egygyermekrendszer okait és a baj orvoslására vonatkozó indítványait:

„Minden községben van egy-két javasasszony, akik értenek a bűnös manipulációkhoz, akik belekontárkodnak a természet rendjébe és a fiatal asszonyokon tiltott

operációkat végeznek. A magyar gazda igen hiú birtokára, nem akarja sok gyermek között szétforgácsolni, ezért ő maga is azon van, hogy családjának szaporodását, ha csak teheti, meggátolja. S nem gondolja meg azt, hogy birtoka ilyen gazdálkodása mellett már a harmadik ágon idegen családra száll, mert a család, amelyet mesterségesen degenerálnak, már a harmadik ágon kihal.

Mily ellentét van ilyen gazda és például egy lévai iparos, vagy egy szegény tót napszamos között. Ezeket gyermekkel ugyancsak bőven megáldja a sors. De azért a legnagyobb ritkaság, hogy tisztességes, jóra való munkásemberré ne nevelné fel valamennyit.

Két irányban kell népünket a természetes szaporodás útjára visszavezetni. A büntetőtörvénykönyvben gondoskodás van arról, hogy a bűn elvegye büntetését. Első sorban a hatóságok a legszigorúbb ellenőrzést kell, hogy gyakorolják. Minden egyes esetet, a hol bűnös manipuláció forog fenn, föl kell jelenteni a bíróságoknál. E tekintetben különösebben az orvosokra hárul az ellenőrzés kötelessége.

Ezen intézkedések azonban még nem

radikális eszközök a baj megszüntetésére. Erkölcsileg nevelni kell a népet. A pap, a tanító és mindenki, akinek a népre nagy befolyása van, teljes erejével odahasson, hogy a nép erkölcsi érzülete emelkedjék s ne az Isten csapását, de áldását lássa a több gyermekben. Népünk erkölcsi érzületében van degenerálva, itt kell tehát első sorban az orvosszert alkalmazni.”

Vajjon ezeket az elszomorító adatokat olvasva jogosultnak tarthatjuk-e az optimizmust, amely közömbös nembánomsággal nézi a nemzetpusztító baj terjedését? Vajjon ez adatokat ismerve beszélhetünk-e joggal a magyarság szaporodásáról a Dunántúl? Hiszen ez adatok kétségbevonhatatlanul bizonyítják, hogy a bűn feltartóztatlanul terjed az egyik református egyházközségről a másikra s egész nagy területek vannak, ahol a református magyarság és vele az ősi magyar faj típusa nem szaporodik, hanem fogy. Vajjon a magyar faj szaporodása az ország egyéb vidékein kiegyenlíti-e majd a jövőben is a veszteséget, amelyet a Dunántúl magyarsága egy félszázad alatt szenvedett és fokozott mértékben fog szenvedni a jövőben is. Vagy

nem kell-e inkább attól tartani, hogy a szörnyű betegség át fog terjedni az eddig érintetlen vidékekre is? Oly kérdések ezek, amelyek nagyon is igazolják az aggodalmakat, amelyeket a dunántúli egygyermekrendszer minden igaz hazafi keblében kell, hogy felkeltsen. A könnyelmű nembánomsággal eltöltött évtizedek máris súlyosan megbosszulták magukat népünk természetes szaporodásának csökkenésével s ha nem szállunk magunkba és nem gondoskodunk a baj orvoslásáról, kockára tesszük fajunk egész jövőjét is.

Az egygyermekrendszer Somogyban.

Somogy megye már Baranyával való szomszédságánál fogva ama megyék közé tartozik, ahol az egygyermekrendszer legkorábban befészkelte magát. Már Somogy megye közgazdasági viszonyairól a földmivelési miniszterhez 1886. évről benyújtott jelentésemben rámutattam arra a körülményre, hogy az 1861. évvel összevetve a jobbmódu gazdák száma a megyében nemcsak nem apadt, hanem feltűnően szaporodott. Rámutattam arra is, hogy ennek egy titkos oka van, amelynek tudata azonnal csökkenti örömünket, hogy a megyében a magyar elem gyarapodik. Ez a titkos ok a francia egygyermekrendszer, amely a református parasztság között a birtok eldarabolásától való félelem miatt harapódzott el. Már ekkor kifejezést adtam

ama nézetemnek, hogy a kóros tünet fő oka a birtok felosztása körül való „szabadságban” rejlik, legalább ezt látszik bizonyítani az a körülmény, hogy a születések feltűnő apadása csak az ötvenes évek után mutatkozik s azóta egyre halad.

Néhány esztendővel később Somogyiegye közgazdasági és közművelődési állapotáról az Akadémia második osztályának 1892 április 4-iki ülésében tartott felolvasásban már részletesebben foglalkoztam az egygyermekrendszer kérdésével. Tanulmányomban az egygyermekrendszer terjedéséről a következőket írtam:

Ezúttal még egy szomorú jelenségre kell kiterjeszkednem, amely, elég sajnós, a megye egy részének jellemzéséhez tartozik. Ez a megye délnyugati részében oly mélyen elharapódzott szaporátlanság. A nagyatádi és szigetvári járásoknak helvét hitválasú községei, számra mintegy harmincan, az ötvenes évek óta nemhogy nem szaporodnak lélekszámban, de van köztük olyan is, amelynél következetes fogyás észlelhető. Ily községekben nincs család, amelynek több gyermeke volna egynél, legfeljebb kettőnél; harmadik csak akkor

lát napvilágot, ha az első kettő közül egy elhal.”

„Az anya egészségére oly felette káros hatású gyermekelhajtással szakértő öreg asszonyok, úgynevezett kenő asszonyok rendszeresen foglalkoznak és gyilkos manipulációjuk csak a legritkább esetekben kerül az igazságszolgáltatás keze közé. A nép pártjukat fogja, őket föl nem jelenti, ellenük nem tanúskodik. Hisz büntársak és egy célra dolgoznak! De annyira megy e megrögzött felfogásuk, hogy a közülök való asszonyt, akinek kettőnél több gyermeke van, kigúnyolják, megbélyegzettnek tekintik és megvetésüket éreztetik vele.”

„Ezen megdöbbentő jelenség, amely a nép között élők előtt már régóta ismeretes, csak a legújabb időben keltette fel a közigazgatás figyelmét, leginkább, amióta az 1890-iki népszámlálás hivatalos számokban is kifejezésre juttatta az ijesztő stagnációt.”

„Az ügy állásáról talán legvilágosabb képet alkotunk magunknak, ha ezen kérdés tanulmányozására a megye által kiküldött bizottság jelentését röviden ismertetem.”
A jelentés így szól:

„Népünknek a természet örök törvényei ellen való eme küzdelmét főleg azon anyagi érdek sugalmazza, hogy az atyai birtok megosztását lehetőleg meggátolja, a család megélhetését könnyítse és csekélyebb számú maradékának minél előnyösebb helyzetet biztosítson. Vizsgálódásainkat arra is kiterjesztvén, hogy vajjon népünk emez erkölcstelen üzelvei mely időkre vezethetők vissza, s illetőleg mikor vették azok kezdetüket, azon meggyőződésre jutottunk, hogy az 1850-es évek előtt a szóban forgó községeknek anyakönyvei még rendes szaporodást mutatnak, csak azóta nő a szaporátlanság évről-évre, kezdetben lassankint, újabban óriás léptekkel, ami arra enged következtetni, hogy a bűn a volt úrbéres vagyona feletti önrendelkezési joggal, a birtokfeldarabolási szabadsággal egyidejűleg veszi kezdetét.”

„Mindesetre fájdalommal kell konstatálnunk, hogy ezen bűn terjedésénél kevésbé visz szerepet a szükség nyomasztó érzése mint az erkölcsi érzéknek úgyszólván teljes hiánya; mert minél vagyonosabb a család, annál gyakoribb a szaporátlanság, míg meg-

fordítva a szegények szaporasága ellen panaszkodni kevésbé lehet.”

„Az emberi művelődés kinövéseit a nép megérti, felfogja és megkedveli anélkül, hogy a művelődés valódi vívmányai iránt fogékonysággal bírna.”

„Ily helyzetben nekünk az a véleményünk, hogy a konstatált baj orvoslásának eszközeit három irányban kell keresni; egyik:

a nép erkölcsi érzékének megjavítására való törekvésben; a másik:

oly intézkedések szigorú alkalmazásában állana, amelyek a bűnök elkövetését megnehezítenék s a harmadik:

gondoskodni oly tényezőkről, amelyek anyagi szempontból is ösztönül szolgálhatnak más irány előmozdítására/

„A nép erkölcsi érzékének megjavítása első sorban, — illetve majdnem kizárólag — a vallás szolgáitól és a nép tanítóitól várható. Ők igyekezzenek minden rendelkezésre álló eszközzel, tanácsaikkal, oktatással, a tisztas családi élet előnyeinek feltüntetésével, a maradékokban való öröm és boldogság megértésére vezetni a nép gondolkozását.”

„Nagyban elősegítené e részben az egyesek buzgó működését oly társulás, amely szerint azon községek lelkészei, amely községekben a szóban forgó bűnök elterjedve vannak, a szigetvári és nagyatádi járásokban ad hoc lelkészi körökké alakulnának s évenként legalább egyszer összejövén, egymásnak tüzetes jelentést adnának az év folytában tapasztaltakról, ez irányú működésük eredményéről, közölnék egymással a használt javítási eszközöket s azok hatását, szóval a kérdést folytonosan ébren tartva, a siker elérése céljából nemes versenyt fejtenének ki.”

„Eljárásukról, évenként tartandó gyűléseikről, jelentés volna teendő a vármegye alispánjához.

A bűnök elkövetésének gátlására szolgáló eszközök tekintetében a következőket javasoljuk:

1. A törvényen kívül különvált házastársaknak együttélésére a közhatóságok a kényszereszközök nyújtásával adjanak a lelkésznek segédkezet.

2. A kenőasszonyok a legszigorúbban üldöztessenek.

3. A magzatelhajtási bűnök körül való-

késedelmes eljárás helyett eszközöltessék ki az igazságügyi kormánynál, hogy ily bűnök feljelentése esetén, azonnal a helyszínén tartassék meg a vizsgálat s az ily ügyek minden fórumon soron kívül intéztessenek el.

4. Gyógyszertárak a nemzés elleni bűnök végrehajtására alkalmas szereket orvosi rendelés nélkül ki ne szolgáltatssanak.

„A baj terjedésének mérséklésére és ellenkező irány támasztására javasoljuk:

1. A bába-ügy akként legyen rendezve, hogy csak okleveles bába alkalmaztassék, aki a község pénztárából kapja tisztességesen kimért összes járandóságát s így az egyes szülési eseteknél a szülő nőktől külön díjat ne követelhessen: mégis a bába fizetése ne adókulcs szerint legyen kivetve, hanem az élő gyermekek száma alapján fordított arányban fokozatosan úgy, hogy a több gyermekes családfő kevesebb és a kevesebb gyermekkel bíró több százalékkal járuljon hozzá, a gyermekkel nem bíró házaspár az egy gyermekkel bíróra eső összegnek kétszeresét fizesse.

2. Társadalmi úton oda hatni, hogy a

szülők végrendelkezés, vagy egyéb vagyonaátruházás esetében, a köteles osztályrész rendelése iránti jogukat érvényesítsék s így a vagyon együttmaradását elősegítsék.

3. Egy családból két egyidőben tanuló gyermeknél több gyermek után teljes tandíjmentesség adassék és pedig a gyermeknek 6-15 éves koráig.

4. A községben alap teremtendő, ugyanazon adókulcs szerint, mint a bábára nézve fentebb javasoltuk és ezen alapból jutalmaztassanak ama szülésznők, sőt mások is, akik gyermekelhajtás és gyermekölési eseteket feljelentenek, amennyiben ezek bebizonyítást is nyernek.

5. A köznép a fényűzés túlzásainak, a keresztelési, lakodalmi és temetési ünnepek költséges voltának veszélyeire a lelkészek által minden egyes alkalommal figyelmeztessék. A halotti torok tekintetében fennálló tilalmak kijátszásának meggatlására pedig a legnagyobb gond fordítassék. Ezen eszközöket, mi mint olyanokat említjük fel, melyek alkalmazása iránt a törvényhatóság saját hatáskörében intézkedhetik, illetőleg lépéseket tehet. Tekintettel azonban arra a körülményre, hogy

a most még csak egy vidék körén belül pusztító vész ragályos természetűnek látszik s így a vármegye határain túlterjedő fontossággal bír, szükségesnek tartjuk, hogy az országos kormány figyelme a bajra mindenesetre felhívassék, mely alkalommal megfontolandó még az, ha vajjon vármegyénk ne bocsátkozzék-e egyúttal oly tüzetes javaslatok tételébe is, amelyek törvényhozási útra tartoznának s így jelesen örökösödési törvényeink megfelelő megváltoztatása (pl. a leánygyermek egyenlő örökösödési jogának korlátozása); továbbá a katonakötelezettség és hadmentességi díj tekintetében nyújtandó kedvezmények tárgyában úgy, hogy minden negyedik fiúnak katonamentességét kieszközölné, ami kétségkívül mélyreható ösztönként szerepelne a szaporúságra.”

„Ily törvényhozási intézkedések javaslata azonban a mi föladatunk körét meghaladván, azzal zárjuk be tiszteletteljes jelentésünket, vajha javaslatainknak meglenne az óhajtott sikere.”

De a kiküldött bizottság hiába végezte el nagy lelkiismereteséggel és körültekintéssel munkáját, a kérdés iránt nem tudott

szélesebb körben érdeklődést kelteni s a javasolt intézkedésekből nem lett semmi. Ez a körülmény bírt arra, hogy Somogy-megye lelkészeinek szíves közreműködésével igyekeztem megállapítani a jelenlegi helyzetet a megye ama református községeiben, ahol az egygyermekrendszer nyomaira akadunk, abban a reményben, hogy hasonló adatok az ország más vidékeire vonatkozólag összegyűjtetvén, talán sikerülne ez égető kérdésre terelni a közvélemény figyelmét.

Lelkészek az egygyermekrendszerről.

A születések csökkenésére vonatkozó adatokat Somogymegyének ötvenhét, jobbra református magyarok által lakott községére nézve gyűjtöttem össze. Ezek a községek a következők: Alsók-Sarkad, Alsó-Segesd, Balhás, Bábony, Beleg, Böhönye, Csepely, Csoknya, Gsokonya, Csököly, Gige, Gyékényes, Gyöngyösmellék, Hatvan, Hedrahely, Hencse, Hóból, Homok-Szentgyörgy, Ihárosberény, Juth, Kadarkút, Kastélyos-Dombó, Kiliti, Kisbajom, Komlósd, Kőrös-hegy, Kutas, Lábod, Látrány, Magyarád, Magyaregres, Magyariád, Merenye, Nagyberény, Nagydobsza, Nagykorpad, Nemesdéd, Nemeske, Nemeskisfalud, Őrei, Ötvöskónyi, Pata, Porrogszentkirály, Pettend, Sand, Som, Surd, Szabás, Szentbenedek, Szobb, Szomajom, Tótszentgyörgy, Túr

Udvarhely, Város és F -Hidvég, Vese, Zador. E községek túlnyomó részében már nagy mértékben el van terjedve az egy-
gyermekrendszer s éppen ennek tulajdo-
nitható, hogy e községek egy részében a
lakosság nem szaporodik, hanem fogy.
így 1890-1900-ig Alsókon a lakosság 821-
ről 803-ra, Csökölyön 1878-ról 1777-re,
Gyöngyösmelléken 664-ről 641-re, Kis-
bajomban 1034-ről 916-ra, Komlósdon 478-
ról 461-re, Merenyén 609-ről 573-ra, Nagy-
dobszán 724-ről 696-ra, Porrogszentkirá-
lyon 823-ról 817-re, Somban 908-ról 833-ra,
Surdon pedig 1059-ről 1043-ra csökkent
s a szaporodás a többi község túlnyomó
részében sem éri el az átlagot.

A lelkészeknek szétküldött kérdő íve-
ken kettős irányban kértem felvilágosítást.
Először arra a kérdésre, hogy a községben
lakó családok közül hány család gyermek-
telen, hány családnak van egy-két gyermeke
s mily nagy a többgyermekű családok
száma. Más részről pedig azt igyekeztem
kipuhatolni, hogy a kevésgyermekű és
a sokgyermekű családok miként oszlanak
meg a jobbmódú és kevésbbé vagyonos
családok között. E célból három vagyoni

kategóriát különböztettem meg. Az első kategóriába soroltam azokat a családokat, amelyek egynegyed telekkel vagy annál kisebb földbirtokkal rendelkeznek. A második kategóriába a középsorsúakat háromnegyed telek földbirtokig; a harmadikba pedig azokat a családokat, amelyeknek háromnegyed telek vagy annál nagyobb birtokuk van. A felsorolt községek közül háromban és pedig Belegen, Surdon és Vesén nem érezhető még az egy gyermekrendszer hatása. E három község közül kettőben, Surdon és Vesén a lakosság túlnyomóan ág. evangélikus. A többi község közül mindössze négyben haladta meg a népesebb családok száma a gyermektelen vagy egy-két gyermekű családok számát. E négy község: Udvarhely (33,2%), Túr (41,7%), Sand (45,6%) és Szobb (49,3%). Ellenben öt község van olyan, amelyekben 90%-nál nagyobb a gyermektelen vagy egy-két gyermekű családok száma és pedig: Hedrahelyen (96,2%), Csoknyán (94%), Kutason (93,3%), Csöklyön (91,5%) és Magyaregresen (90,1%). A többi községben 50-90% között mozog a kevesgyermekű családok aránya a következő sorrendben: Nemesdéd (88,9%), Lábod

(87,4%), Nemeskisfalud (86,6%), Kisbajom (86,5%), Som (85,8%), Kiliti (85,6%), Homokszentgyörgy (84,6%), Szentbenedek (84,9%), Ötvöskónyi (84,1%), Hencse (84,1%), Alsósegged (83%), Orci (83%), Poroszsztentkirály (80,7%), Csokonja (80,4%), Alsóksarkad (80%), Kőröshegy (79,2%), Szabás (77,6%), Kastélyosdombó (77,5%), Magyarlad (77,3%), Látrány (76,8%), Zador (75,6%), Merenye (75,6%), Nagydobsza (75,2%), Hatvan (74,2%), Csepely (73,2%), Böhönye (73%), Juth (72,5%), Gige (71,5%), Kadarkút (70%), Nagykorpad (70%), Iharosberény (69,7%), Pata (69,6%), Balhás (67%), Hídvég (63,6%), Gyékényes (65%), Hobol (63,6%), Fettend (62,7%), Nagyberény (61,1%), Babony (59,3%), Magyarad (59%), Komlósd (57,7%), Tótszentgyörgy (55%), Gyöngyösmellék (55%), Nemeske (54,7%), Szomajom (54,2%)
 Beleg, Surd és Vese kivételével 7186 család állapota van ez adatokban részletesen feltüntetve E 7186 család közül 1-2 gyermekű vagy gyermektelen 5412, többgyermekű 1771, vagyis a családoknak mindössze 24,6%-ban van kettőnél több gyermek Az egyes községekben a következőképpen oszlanak meg a családok

A község neve	Az adatokat beküldő felkészítő neve	Hány család	Ezek között gyermek-telen 1-2 gyermek	Több gyermek
1 Alsók-Sarkad	Nemeth Zsigmond	221	177	44
2 Also Segesd	Barla Karoly	165	137	28
3 Balhas	Hejjas Karoly	91	61	30
4 Babonv	Szenteh Gabor	81	48	33
5 Bohonye	Belavary Ferenc	148	108	40
6 Csepely	Vasvari Sandor	194	142	52
7 Csoknya	Jezerniczky N	200	188	12
8 Csokonya	Szeki Elemer	271	218	53
9 Csokoly	Bosznai Sandor	317	290	27
10 Gige	Csaszar Istvan	186	133	53
11 Gyekenyes	Pongracz Antal	160	104	56
12 Gyongyosmellek	Domotor Lajos	42	23	19
13 Hatvan	Seregelyi I. ezso	97	72	25
14 Hedrahely	Nemeth Jozsef	187	180	7
15 Hencse	Horvath Imre	44	37	7
16 Hobol	Fejervary Gyula	110	70	40
17 Homok Szentgyorgy	Barakonyi Kristof	110	93	17
18 Iharosbereny	Borbely Gyula	192	134	58
19 Juth	Lamperth Gyula	91	66	25
20 Kadarkut	Mozsonyi Sandor	210	147	63
21 Kastelyos-Dombo	Novottny Alajos	138	107	31
22 Kihuta	Kajel Jozsef	160	137	23
23 Kisbajom	Docsy Jozsef	224	193	31

A község neve	Az adatokat beküldő lelkes neve	Hány család	Ezek között gyermektelen 1-2 gyermekű	Több-gyermekű
47. Szentbenedek	Kiss Endre	106	90	16
48. Szobb	Jozanagh Zsigm.	140	69	71
49. Szomajom	Somogyi György	83	45	38*
50. Tot-Szent-György	Meszaros Janos	76	42	34
51. Tur	Szászy József	72	30	42
52 Udvarhely	Szikszay Odon	169	56	113
53 Varos és F.-Hudveg	Bako Imre	227	149	78
54 Zador	Buza József	82	62	20

Általában azt hallottuk mindig, hogy az egygyermekrendszer egyforma mértékben van elterjedve a szegényebb és a gazdagabb családok között, mert ahol nincs meg a megélhetés gondja, ott a birtok felaprózódásának veszedelme bírja arra a jobbmódú családokat, hogy gyermekeik számát korlátozzák. Mégis jó szolgálatot véltünk tenni, ha az egygyermekrendszer átka alatt sínylődő községek egy nagyobb csoportjára nézve erre vonatkozólag is kiterjesztjük az adatgyűjtést. A felsorolt községek közül negyvenhétről tudtam ide vágó adatokat szerezni az illető községek lelkészeitől. Az 1-2 gyermekű vagy gyermektelen családok ez adatok szerint a következőképpen oszlanak meg a fentebb említett három vagyoni kategória között:

A község neve	Hány család	Egy-kétgyermekkel tiro vagy gyermektelen családok száma	E b b ő l					
			$\frac{1}{4}$ telken álló	$\frac{1}{6}$ -ban	$\frac{1}{4}$ telken álló	$\frac{1}{6}$ -ban	$\frac{3}{4}$ telken álló	$\frac{1}{6}$ -ban
1. Alsók-Sarkad	221	17.	96	83·4	50	80·6	31	70
2. Balhas . .	91	61	23	63·9	26	65	12	80
3. Babony . .	81	48	26	55·3	15	65·2	7	63·6
4. Bohonye . .	148	108	52	65·8	52	83·8	4	57
5. Csoknya . . .	200	188	166	95	17	89	5	83·5
6 Csokonya . .	271	218	114	78·6	88	81·3	21	87·5
7. Csökoly . . .	317	290	160	91·4	112	91·0	18	94·7
8. Gige	186	133	76	69	38	68·7	24	85·7
9. Gyekényes .	160	104	67	71·2	31	55·3	6	60
10. Gyöngyösi ellak . .	42	23	5	35·7	18	81·8	—	0
11 Hatvan . .	97	72	23	59	44	84·6	5	83·3
12. Hedrahely . .	187	180	68	95·7	59	95	53	98
13. Hencse . .	44	37	9	81·8	23	88·4	5	71·4
14. Hobol . . .	110	70	24	68·5	42	62·7	4	50
15. Homok-Szentgyörgy .	110	93	7	46·6	84	91·3	2	66·6
16. Iharosberény	192	134	70	76	44	68·7	20	55·5
17. Juth	91	66	43	70	14	77·7	9	75
18. Kadarkut . .	210	147	63	65	80	75	4	66·6
19. Kastélyos-Donát . .	138	107	86	91·5	11	50	7	43·7
20. Kilti	160	137	74	89·1	36	85	7	63·4
21. Kisbajom . .	224	193	97	80	82	92	14	100
22. Komlósd . . .	78	45	22	57·9	21	63·6	2	25
23. Kutas	120	112	61	96·8	32	86·5	19	95

A község neve	Hány család	Fgy-kt gyer- mekkel biró vagy gyermek- telen családok száma	E b b ő l					
			1/4 telken alatti		1/2 telken alatti		3/4 telken feletti	
			1/4 ban	1/2 ban	3/4 ban	3/4 telken feletti	3/4 telken feletti	3/4 telken feletti
24. Labod . . .	151	132	51	82·2	71	92·2	10	83·3
25. Magyaregres	152	137	76	90·4	44	86·2	17	100
26. Magyarlád. .	44	34	6	66·6	27	79·4	1	100
27. Merenye . .	82	62	3	27·7	40	85·1	19	79·1
28. Nagybereny	72	44	30	63·8	14	63·6	—	—
29. Nagydobsza .	117	88	23	71·8	57	76	8	80
30. Nagykorpád .	140	98	52	64·2	31	86·1	15	65·2
31. Nemesdéd . .	190	169	94	91·3	56	91·8	19	73
32. Nemeske . .	53	29	15	75	10	62·5	4	23·5
33. Orci	77	64	40	95·2	24	77·4	—	—
34. Otvoskónyi .	145	122	47	97·9	55	75·3	20	83·3
35. Pata	46	32	18	69·2	9	60	5	100
36. Parrag-Szentkirály .	145	117	55	78·5	50	84·7	12	75
37. Pettend . . .	51	32	15	68·1	16	59·2	1	50
38. Sand	103	47	19	57·5	21	36·2	7	58·3
39. Som	148	127	42	97·7	52	75·3	33	91·6
40. Szabas	94	73	41	74·5	24	77·4	8	100
41. Szentbenedek	106	90	49	90·7	41	78·8	—	—
42. Szobb	140	69	34	46	27	58·7	8	40
43. Szomajom . .	83	45	21	53·8	22	61·1	2	25
44. Tur	72	30	22	42·3	6	37·5	2	50
45. Udvarhely . .	169	56	48	35	8	25	—	—
46. Hidvég	227	149	116	69	30	58·8	3	37·5
47. Zador	82	62	18	54·1	41	89·1	8	66·6

A második táblázatban összesen 62,4 család van felvéve. E családok közül 4709 vagyis 75,1% egy-két gyermekű, vagy gyermektelen és 1535 család több gyermekű. A 1709 család közül szegény 3206, középsorsú 2377, gazdag 661. Kevés gyermekű a szegény családok közül 2422 vagyis 75,6% a középsorsú családok közül 1808 vagyis 76,2%, a gazdag családok közül pedig 47,9 vagyis 72,1%. E táblázatból kitűnik, hogy a felsorolt községekben a szegény, középsorsú és gazdag családok között körülbelül egyformán van elterjedve az egygyermekrendszer.

Az egygyermekrendszer okai.

Általánosan elterjedt nézet szerint az egygyermekrendszer okát a nép erkölcsi és gazdasági hanyatlásában kell keresni s „az egygyermekrendszer térhódítása az egyre hátrányosabban alakuló gazdasági helyzet következménye”, így különösen Milhoffer Sándor egyik füzetében* a hetvenes évek után jelentkező gazdasági válsággal hozza összefüggésbe. Kétségtelen, hogy az erkölcsi hanyatlás, a hitetlenségnek és vallástalanságnak elterjedése megelőzte, sőt feltételezi az egygyermekrendszer térfoglalását és ebben a tekintetben sajnos nagyon is jogosultak azok a panaszok, amelyek éppen a protestáns lakosság valóságosságának csökkenéséről szólnak. De már a gazdasági hanyatlás és az egygyermekrendszer között való összefüggés néze-

* Milhoffer Sándor: Az egygyermekrendszer Magyarországon. Budapest, 1903.

lünk szerint nem oly szembetűnő. Hiszen csak Franciaország példájára kell utalnunk, ahol éppen a jobbmódú parasztság és birtokososztály, a vagyonosabb polgári elem, az értelmiség, a leggazdagabb néposztály és az arisztokrácia körében pusztít az egygyermekrendszer és éppen a legszegényebb néposztály az, amelynek szaporodása nem csökkent oly nagy mértékben. Nálunk is a legszegényebb osztályban a legnagyobb a gyermekbőség. A gazdasági cselédek, gazdasági munkások, különféle ágbeli napszamosok és házi cselédeknel ezer lélekre 42,9 születés esett, tehát az országos átlagot jóval meghaladta.

Az egygyermekrendszer és a gazdasági viszonyok között való összefüggést tehát inkább abban kell keresni, hogy a vagyongyűjtés, a pénzszerzés vágya a materiális életfelfogás hatása alatt erősödött és az élet igényei éppen a jobbmódú társadalmi osztályokban fokozódtak nagyobb mértékben. Az egyre fokozódó igények, a kényelemszeretet, sőt fényűzés pedig csak úgy található kielégülést, ha a gyermekek számát korlátozzák. Az egygyermekrendszer anyagi okai között szerepel még az a

törekvés, hogy az apa vagyona osztatlanul szálljon a fiára. A szegény ember egyetlen örömét a gyermekeiben találja fel. A jobb módú gyakran inkább lemond a sok gyermekben rejlő boldogságról, csakhogy gyermeke osztatlanul élvezhesse azt a vagyont, amely az apának tekintélyt, társadalmi állást, kényelmet és az élet számos élvezetét biztosította.

Nézetem szerint a dunántúli egygyermekrendszer okai két csoportra oszthatók. Az első csoportba sorolhatók a kizárólag egoisztikus okok, a másodikba a gyermek jövőjéről való gondoskodás. Természetes, hogy mindkét csoportba tartozó okok feltételezik a vallástalanság és erkölcstelenség okozta cinizmust, amely nem által emberi kézzel belenyúlni Isten rendelkezésébe.

Az első csoportba tartozik a menyecske mulatni vágyása, aki minél tovább szeretné a leánykor társadalmi örömeit és függetlenségét férje oldalán is élvezni. Idetartoznak továbbá a hiúság, az ifjúság külső zománcának elvesztésétől való félelem és az anyaságtól és az anyasággal egybekötött kötelességektől való idegenkedés. Ott, ahol az egygyermekrendszer nemzetgyilkos

divattá vált, az önző okok között szerepel még az álszégyen, a szomszédok lenézésétől, csipkedésétől való félelem,

A második csoportba tartozó okok a gyermek jövője iránt való gondoskodásból erednek és a következő észjárásra vezethetők vissza: Van egy fél szesszióm, adósság nem terheli, elég jól élek s még a háromnegyed és egész telkesek is szívesen látnak, így volt a szomszédommal is. De volt négy gyermeke s ma mind a négy nyolcadtelkes gazda, vagyis közel van a szegény zsellérhez. Szomszédom gyermekei tehát lesülyedtek azok közé, akiket én most lenézek. Mit csináljak ezzel szemben? Azt mondják: dolgozni, szerezni. Igen ám, de ha mástól el kell szerezni, akkor erősebben is kell dolgozni, akkor a feleségemnek is munkába kellene állani, hamar megvénül s leszólják. S mindennek tetejébe annyit mégsem tudnék szerezni, hogy mindegyik gyermekemnek annyi maradjon, amennyi nekem van. Tehát sokkal egyszerűbb, ha megfordítom a dolgot. Legyen egy gyermekem s akkor nem is kell megosztani semmit. Nekem pedig nem kell szereznem s több időm marad a magam kedvtelésére.

Tán még jobb is, ha így teszünk, mint ha úgy járok el, mint például a szomszéd faluban, ahol egyszerűen itt hagyják a szép hazát s az egyik a másik után kivándorol. Előbb a nagyok, a férfiak, azután lassanként magukkal viszik a gyermekeiket is, az asszonyt is Amerikába. Hát melyik apa teljesítette jobban hazafiúi kötelességét? Az-e, aki gyermekeit zselléreké hagyja sülyedni, azok-e, akik az amerikai kivándorlás számára nevelik fel gyermekeiket. vagy pedig én, aki mindezt előbb meg-gondolva, úgy intézem a dolgot, hogy az apámtól örökölt birtokot osztatlanul juttas-sam gyermekemnek s őt legalább olyan jó-módban hagyom, amilyenben magam éltem.

Az így gondolkozó parasztnak logikája ellen nem lehet okokat felhozni. Csak a kiindulás helytelen, az a cinizmus, amely teljesen szem elöl téveszti a természet rendjét, süket füllel viseltetik az isteni törvényekkel szemben és a sors intézését akarván anticipálni, nem hallgat a bibliai intésre: Szaporodjatok és sokasodjatok! S a következménye e gondolkozásnak: beteg szülő és a haza védelmére, a nem-

zet hegemoniájának fenntartására elégtelen fiatalság!

Az egygyermekrendszer okait még fel lehet osztani olyanokra, amelyek a nőre hatnak és ezek a fők és olyanokra, amelyek a férfira hatnak. Az előbbi okok között szerepelnek a fényűzés, az anyasággal egybekötött fájdalomtól való félelem, a kényelemszeretet és az öregasszonyok rábeszélése. A férfira hatnak a birtok feldarabolásától való aggodalom és az érzékiség.

A somogymegyei lelkészek hozzám intézett leveleikben az egygyermekrendszer főokát abban látják, hogy a paraszt nem akarja, hogy a birtoka halála után felaprózódjék. Ami az arisztokratánál a majorátus, az a parasztnál az „egyke”, írja az egyik lelkész és kétségkívül sok igazság van ebben a megfigyelésben. Ahol a falu kötött birtoktól van körülveve, ott jobbra a terjeszkedés, lehetetlenségében látják a lelkészek az egygyermekrendszer főokát. „Ötven év óta a lakosság nem szaporodott, amint nem szaporodott a föld, amelyen él” olvasom egy másik lelkész levelében, Pedig földéhségről híres a somogyi ember és ahol földet nem tud sze-

rezni, ott költséges építkezésekre fordítja feleslegét. A pompás házat azután nem akarja több gyermekére hagyni, mert tapasztalásból tudja, hogy abból örökös perlekedés és civakodás származik az örökösök között, tehát inkább gondoskodik róla, hogy ne legyen több gyermeke egynél. „Az egygyermekrendszer, írja az egyik lelkész, kezdődik az örökösödési törvény behozatalával, amely kimondja, hogy fiú és leány egyformán örököl a szülő után.”

De nem jobbak az állapotok ott sem, ahol a nép terjeszkedésének nincsen akadálya. Kutason például tizenöt évvel ezelőtt vettek a parasztok 650 hold földet, szemmel láthatóan gyarapodnak, de azért az egygyermekrendszer mégis egyre jobban tért hódít. „Még ha az összes papi javakat szekularizálnák és felosztanák a parasztok között, írja az egyik lelkész, akkor sem lehetne remélni a szaporodás haladását, mert a paraszt, minél többje van, annál többet akar.” Életcélja, hogy minél több vagyont egyesítsen a kezében, mert ez az egyetlen, ami társadalmi állást és tekintélyt biztosít neki. És minél takarékosabb, minél többet szerzett és gyűjtött, annál kevésbé

akarja, hogy halála után a vagyona *ismét* több kézre kerüljön. Azért gyűjt, azért dolgozik, hogy a vagyona egyé legyen, akár fiú, akár leány. Mert ha leány, csak így találhat hozzá illő társat s ha fiú, csak így vehet feleségül oly leányt, akinek szintén van szép birtoka. „Selyembe és bársonyba jár, írja az egyik lelkész, a földművesek egyetlen gyermeke és ez a gyermek annyira el van kényeztetve, hogy a papnak vagy a tanítónak még görbe szemet sem szabad rájuk vetnie, mert rögtön kész az örökös neheztelés. Az egygyermekrendszer tehát a tudatlanságnak, a fényűzésnek, az elbizakodottságnak, az intelligens osztály semmibevevésének és az erkölcstelenségnek is melegágya, amennyiben az egyetlen gyermeknek mindent elnéznek, mindent megengednek a szülők.”

Valóban szomorú világot vet a nép erkölcsére az a felfogás, amely a gyermekek korlátozásának vétke iránt elnéző, sőt azt még helyesli is. De ezen nem is lehet csodálkozni, amikor a gazdagodás vágya annyira elterjedt, hogy a házasságok nagy részét is nem a kölcsönös vonzalom hozza létre, hanem az érdek s a vagyonosabbak,

gyakran rokonok házasodnak össze. Az ily házasság természetesen nem teszi boldoggá a házasfeleket, hanem örökös egyenetlenkedés, civakodás származik belőle s ennek viszont természetes következménye a gyermektelenség. De hibásak a hatóságok is, amikor megengedik, hogy a fiatalok 10-18 éves korukban házasságra lépjenek. Az ilyen házasság valóságos próbaházasság, mert az ifjú pár a férj szüleinek házában él s amíg ott él, a párnak gyermeke nem is születik, mert nem szabad születnie. Az erkölcsi felfogás súlyosodására vall az a körülmény is, hogy népünk nem nézi a tekintélytadó vagyon eredetét. Akinek birtoka van, annál tekintélyesebb polgára a falunak, minél többje van és senki sem törődik azzal, hogy miként szerezte.

Az erkölcstelenség és az anyagi felfogás szüli a fényűzést és a kényelemszeretetet, amely miatt lelkészeink a fertőzött vidékeken annyit panaszkodnak. A menyecskét csak úgy tartják szépnek, virágzóknak, ha nincs gyermeke, addig menyecske igazán, mert addig mulathat, cifrálkodhatik kedve szerint. A fiatal menyecskék között a legszegényebbnek is

van bársonyszoknyája, sárga cipője, selyemharisnyája és hogy telnék minderre, ha még gyermek is lenne a háznál? Ha gyermek születik, egy-két évig az anya, sőt az apa is kevesebbet élhet a munkának és az élvezeteknek, kevesebbet gyűjthet, kevesebbet mulathat, tehát inkább ne legyen gyermek, akivel csak baj és gond költözik a házba, csak költséget okoz és sokszor elcsúfítja az anyát, akinek világrahozatala nagy fájdalmat is okoz. Így is elég gondja van a fiatal menyecskének a házi munkával, a férjének is kell segítenie, nem is bánja, ha nincs gyermeke, aki ebben akadályozza.

Ily gondolkozás mellett annyira divattá lett némely helyen az egy gyermekrendszer, hogy a szomszédok szinte lenézik azt az anyát, akinek egy-kettőnél több gyermeke van. Ebben a tekintetben különös jelenség, hogy a menyecskét az öregebb nőrokonok, a férj anyja vagy a menyecske anyja biztatja legjobban a gyermektől való tartózkodásra. Feltűnő ez azért, mert ezek az asszonyok a maguk idejében még nem ismerték az egygyermekrendszert és a ház udvarán játszadozó gyermekcseregben nem

Isten csapását, hanem Isten áldását látták. Most mégis nagy mértékben az öreg asszonyok befolyásolására vezethető vissza az egy - gyermekrendszer elterjedése. „Úgy vagyok meggyőződve, írja az egyik lelkész, hogy nem a fiatalabbak a vétkesebbek ebben a dologban, hanem a rideg gondolkozású öregek, akik üldözik őket, bántalmazzák a fiatalságot a családok szaporodása miatt és tele beszélnek a fejüket, hogy óvakodjanak a családok szaporodásától.” Rámutatnak arra, hogy lehet ám segíteni a bajon s akkor marad elég ideje a fiatal menyecskének a mulatságra, szórakozásra s nem kell a gyermekekkel bajlódnia.

Ezért szaporodnak el az ilyen községekben a titkos bábák, kenő asszonyok. A lelkészek, orvosok, jegyzők, szülésznők nem merik feljelenteni őket, mert felnevelik a nép haragjától. Az orvos, ha feljelenti a bűnös asszonyokat, népszerűtlen lesz, meggyűlölik s el is mehet más vidékre, mert falujában messzire elkerülik. A bűn tehát büntetlen marad. De még ha meg is történik a feljelentés és ami még ritkább, sikerül a bűnt bizonyítani, az a fél esztendő, amelylyel a bűnt a törvény sújtja,

nem képes a bűnösöket, elriasztani, amikor közönséges lopásért is ennyit kap.

E főbb okok mellett még sok ok van, amely előmozdítja az egygyermekrendszer elterjedését. A legáltalánosabb a panasz a miatt, hogy az egyházi és iskolai adó aránytalanul jobban sújtja a népes családokat. A szülő gyermeke után tizenkét éves koráig iskolai adót fizet, azután pedig tizenkét éves korától kezdve egyházi adót, minden gyermeke után külön-külön. Az egyházi adó néhol fejenként 6-10 koronáig emelkedik s így megtörténik, hogy egy szegény zsellér, akinek több gyermeke van, 50-60 koronát fizet egy esztendőben csak egyházi adóra. Hogyne irigyelné tehát annak sorsát, akinek csak egy gyermeke van s csak egy gyermek után fizet egyházi adót és hogyne követné annak példáját.

Érdekes a lelkészeknek Somogy megyében is az a megfigyelése, hogy az uradalmi cselédek között ismeretlen az egygyermekrendszer. Egyes uradalmakban egyenesen megkövetelik a cselédttől, hogy a szántáshoz legyen több gyermeke s csak több gyermekű cselédeket fogadnak tel. Csak elvétve akadunk esetekre, hogy a baj már

az uradalmi cselédek közé is befészkelte magát.

Kétségtelen, mert számos példa igazolja, hogy derék lelkészeink eddig is megtettek minden tőlük telhetőt, hogy az egygyermekrendszer terjedését megakadályozzák. De ők maguk kénytelenek beismerni, hogy küzdelmük sok tekintetben meddő maradt s nemcsak nem tudták megváltoztatni a föld népének szokását, de még a baj terjedésének sem tudták útját állani. Nem lehet csodálni, ha vannak közöttük, akik reményüket vesztve elcsüggednek és így sóhajtanak föl: „Szomorú, de aligha úgy nincs, hogy mint az amerikai sárgaláznak, ennek sincsen már orvossága.” „Hiába prédikálunk, írja egy másik lelkész, ebben a tekintetben süket fülekre találunk. Amíg ki nem mondatik, hogy bűn ez a szokás, a haza ellen való bűn, amíg így nem neveljük a népet, nem az iskola és a templom, mert ezek a tárgyak oda nem valók, de a hatóságok és a büntető bíróságok útján, addig csak sóhajtozunk, terveünk és beszélgetünk, de kevés az eredmény.”

Ma az a helyzet, hogy a törvény tulaj-

donképpen az egygyermekű családoknak kedvez és azokat a családokat sújtja, amelyekben sok a gyermek. Már rámutattunk arra, hogy egyházi és iskolai adóval mily méltánytalanul vannak megróva azok, akiknek több gyermekük van. A sokgyermekű apának minden gyermeke után külön kell egyházi és iskolai adót fizetnie, pedig alig tudja nagy családját eltartani, míg az egygyermekű család, amely már ezért is könnyebben élhet meg, csak egy gyermek után fizet egyházi adót. Akinek több fia van, valamennyit besorozzák katonának, míg az „egyket” könnyebben lehet kivonni a katonáskodás alól azon az alapon, hogy családfenntartó, íme a *laisser faire, laisser passer* rendszere, amely végső eredményében jutalmazza a bűnt és bünteti az erényt. Az egyszerű paraszt is belátja, hogy méltánytalanság éri, ha több gyermeke van és ezért igyekszik segíteni magán úgy, ahogy tud és ebben nem akadályozza senki, mert hiszen az elv az, hogy az egyéni szabadságot korlátozni ellenkezik a manchesterianizmus szabályaival és a sokgyermekű családapák segítése adóelengedés és a katonaságnál való kedvezés.

útján ellenkezik a polgárok egyenlőségének elvével, így tanítja a dogma: az eredmény pedig a faj és a nemzet pusztulása.

De ha ismerjük a bajt, könnyű lesz szakítani a dogmával és az államnak el fogjuk ismerni azt a jogát, hogy az egyenlőség és a *laissez faire* elvének ellenére is segítsen ott, ahol az elvek következetes keresztülvitele nemzeti veszedelmet jelent. Talán nem érhet bennünket az a vád, amelylyel a francia törvényhozókat sok joggal illetik, hogy azért nem tesznek semmit az egygyermekrendszer ellen, mert ők maguk is az egygyermekrendszer hívei. Emellett a francia nemzet hegemóniáját Franciaország területén nem fenyegeti semmi veszedelem, de a magyar hegemóniát igen, ha a magyarság fejlődése és szaporodása megakad.

Az alábbiakban összefoglaljuk azokat az indítványokat, amelyeket a lelkészek, a bajnak kétségkívül legalaposabb ismerői tesznek az egygyermekrendszer terjedésének megakadályozására. A legtöbben közülük joggal rámutatnak arra, hogy az államnak kötelessége a sokgyermekű családapát segíteni, mert hiszen a faj szaporodása

nemzeti érdek és ki tudná megmondani, hogy mi a nagyobb veszedelem: ha kevesebb az adó, vagy kevesebb a katona. A segítségnek számos módja önként kínálkozik. Mindenekelőtt az adózásnál kellene kedvezésben részesíteni a sokgyermekű családapákat. Az adóelengedésnek természetesen arányban kellene lennie a gyermekek számával és az elengedés arányában nagyobb adóval kellene sújtani azokat, akiknek nincs gyermekük, vagy tartózkodnak a családalapítástól. Különösen pedig meg kellene szüntetni azt a méltánytalanságot, hogy az egyházi adóban sokkal többet fizet az a család, amelynek több gyermeke van, mint az, amelynek kevés van. Ezért joggal követelik református lelkészeink az egyházi adózás reformját az 1848: XX. törvénycikk értelmében, látva azt a hatást, amelyet az igazságtalan adózási rendszer híveikre tesz.

De nemcsak az adóteher igazságosabb elosztásával szüntetheti meg az állam az egygyermekrendszer egyik legfőbb okát, hanem más úton is kedvezésben részesítheti a népes családokat. Az a család, amely öt-hat katonát ad a hazának, megérdemli,

hogy a családnak legalább egy férfi tagja föl legyen mentve a katonáskodás alól. Másrésztől, ahol csak egy gyermek van, azt föltétlenül be kell sorozni. Tíz család talán szenved méltánytalanságot, írja az egyik lelkész, de ezer és ezer új polgárt nyerne a haza.”

Az iskoláztatás is aránytalanul nagyobb teherrel sújtja most a népesebb családokat, amelyek gyermekeik arányában fizetik az iskolai adót. Ezért joggal követelik lelkészeink a teljesen ingyenes népoktatást az állam segítségével vagy legalább a sok gyermekű családapáknak az iskolai adó alól való mentességét. De lehetővé kell tenni a nép fiai között a tehetségesebbeknek az ingyenes felső oktatást is, mert minden új pálya, amely így a nép fiai előtt megnyílik, alkalmas arra, hogy az egy-gyermekrendszeret enyhítse. A sokgyermekű szülőknek öreg napjaikra évjáradékot biztosíthatna az állam gyermekeik arányában. Sok eredményt remélnek egyes lelkészek az anyáknak erkölcsi és anyagi jutalmazásától is. Azt idítványozzák, hogy minden évben és minden faluban erre a célra gyűjtött alapból osszanak ki jutalma-

kát azoknak az anyáknak, akiknek több gyermekük van, a templomokban pedig tiszteletből a sokgyermekű anyák foglalják el az első sorokat.

Céltudatos, következetes állami munkával kétségkívül sokat lehetne segíteni, így szükséges lenne, hogy állami bérleteknél, vasúti munkálatoknál, sőt állami alkalmazásnál is első sorban a népes családok sarjadékait vegyék figyelembe. „Minek ápolni oly fát, írja az egyik lelkész, amely gyümölcsöt nem terem. Tűzre való, nem pedig arra, hogy mások elől elszívja az élet nedveit.”

A somogymezei lelkészek egy része a nép földétségének csillapításától vár kedvező eredményt, míg mások egyenesen tiltakoznak az ellen, hogy az állam telepítéssel, földosztással vagy más módon kedvezzen azoknak a községeknek, ahol az egygyermekrendszer el van terjedve. E lelkészek nézete szerint az ily kedvezés csak arra lenne alkalmas, hogy más községekben is lábra kapjon a bűn. Kétségkívül mindkét megfigyelésben van igazság. Vannak községek Somogyban is, másutt is, ahol a nép takarékos, munkás, ahol az

oktalan fényűzés ismeretlen s mégis el van terjedve az egygyermekrendszer, mert a kötött birtoktól körülvelt község lakossága nem tud terjeszkedni, míg másutt a legjobb módban élő parasztság között egyedül a fényűzés és a gazdagodás vágya okozza az egy gyermekrendszert. A bajnak tehát nem is lesz mindenütt egyforma az orvossága. Ha az egyik községben jogosult lehet az a követelés, hogy a parasztnak tegyük lehetővé a földbirtok szerzését, addig másutt ily módon magában véve bizonyára nem érnénk célt. De ha bizonyos az, hogy a baj egyik főoka az örökösödési törvény, amely lehetővé teszi a földbirtok szétforgácsolását több örökös között, akkor bizonyos az is, hogy a birtok oszthatóságának korlátozásával elvághatjuk a baj egyik legfőbb gyökerét. „Egy féltelekből, írja az egyik lelkész, megélhet a paraszt és kifizetheti testvéreit is, és ha a szülő látja, hogy a birtok mindenesetre együtt marad, nem fog úgy irtózni a sok gyermektől, mint most.” A földéhség egy másik ellenszere lenne, ott, ahol az egygyermekrendszer még nincsen elterjedve, a fölösleget telepítésre felhasználni. Természetes,

hogy a telepítésnél is elsősorban a sokgyermekű családok sarjadékait kellene figyelembe venni. A telepítés mellett a/ ipar fejlesztésével is munkát biztosíthatunk azoknak a gyermekeknek, akiknek az apai birtokból nem jut semmi. Igaz ugyan, hogy a büszke magyar paraszt nehezen szánja el magát ipari munkára, de talán következetes munkával ebben a tekintetben is sikerülni fog a magyar nép felfogását megváltoztatni. A házi ipar terjesztésétől a szövetkezetek útján szintén sok üdvös eredményt remélhetünk.

De mindezzel azokban a községekben, ahol az egygyermekrendszer már el van terjedve, csak félmunkát végeztünk addig, amíg nem gondoskodunk az elszaporodott javasasszonyok, titkos bábák hatásosabb ellenőrzéséről. A szülésznők, akik miattuk nyomorognak, jól tudják, kik azok és szívesen megmondják. Ezeket a javasasszonyokat kíméletlenül össze kell írni és csendőri felügyelet alá helyezni. Szigorúban kell ellenőrizni a terhes nőt is és ezt a szülésznőkre, akiknek államosítása előbb-utóbb elkerülhetetlenül szükséges, és a körorvosokra kellene bízni. Hány

esetről tudnak ily falukban, hogy a tiltott operáció fiatal asszonyoknak halálát okozta, de a hatóságok eddig érthetetlen nem-bánomságot tanúsítottak, ha történt is feljelentés, az ítélet rendszerint felmentő volt, bár a községben mindenki tudott a dologról. Egy szülésznő, aki ily esetben feljelentést tett, sírva panaszkodott a lelkésznek, hogy inkább lemond, vagy szemet huny, mert ha feljelentést tesz, az élete sincsen biztosságban. Megtörtént, hogy egy lelkésznek bosszúból felgyújtották a szalmáját, mert egy halvaszületett gyermeket orvosi vizsgálat nélkül nem akart eltemetni. A községi jegyzőket felelőség mellett kellene utasítani, hogy minden egyes esetben tegyenek feljelentést, mert most az a helyzet, hogy a bűnök egész sorozata megtorlatlan marad.

Nagyjában ezek azok az eszközök, amelyektől a megkérdezett lelkészek a baj enyhítését remélik. Kétségkívül sok van ez indítványok között, amelyekkel érdemes bővebben foglalkozni, ami azonban csak úgy remélhető, ha sikerül a kérdés iránt a közvélemény szélesebb rétegeinek érdeklődését felkelteni.

Harc az egygyermekrendszer ellen.

És ha azt kérdezzük, hogy mit tettünk eddig az egygyermekrendszer terjedésének meggátolására, mit tett a társadalom, a kormány, a törvényhozás, azt kell felelnünk, hogy semmit vagy majdnem semmit. Igaz ugyan, hogy más téren is elmaradtunk, de bizonyos az is, hogy a legelső feladat lenne újtát állani egy oly szokás terjedésének, amely a fajmagyarság szaporodását és ezzel nemzetünk jövőjét fenyegeti.

Néhány évvel ezelőtt a Dunántúli Közművelődési Egyesület akart ebben a dologban nagyobb mozgalmat indítani s az egyesület 1902. évi november hónap 26-ikán tartott közgyűlésén Rákosi Jenő hatalmas szózáttal fordult a magyar közvéleményhez, hogy az egygyermekrendszerre

felhívja a társadalom figyelmét és élesen megvilágította a bajnak eredetét és azokat a feladatokat, amelyek e téren különösen a törvényhozásra várnak.

„A statusférfiak ajtaján kell dörömbölnünk, mondotta Rákosi Jenő, nem a szegény jegyzőkén; a törvényhozás kapuit kell bedöntenünk és nem a szegény parókiákét. Azok a törvények, amelyek a mi vagyónunkról, a mi birtokunkról, a mi kezünkön levő földekről, a mi örökségünkről rendezkednek, azok ebben a dologban a bűnösök. Amíg ezen nem segítünk, addig semmi hathatós eszközünk nekünk az orvoslásra nincsen. Régi törvényeink világát egy csapással ledöntöttük és magunk is elbukván, átmenet nélkül idegen jogfejlődés nyomán rendezték számos magánjogi viszonyunkat. Százados fejlődésből historailag kialakult eszünk járásával, életfelfogásainkkal, megszokásunkkal, hagyományunkkal egyszerre egy ellenkező, vagy legalább is más világnézet által létrehozott törvények szerint kénytelenítettünk élni: az rendelkezett birtokunkról, a szerint örököltünk, a szerint osztozkodtunk és azt nem értettük meg, azt nem találtuk

kedvünk, természetünk, szokásaink, vágyaink és érdekünk szerint valónak, tehát védekeztünk ellene, mert el kellett általa vesznünk. Ebben ment tönkre középbirto-
kos osztályunk, amely a régi rend védel-
métől elesvén, prédája lett az új viszonyok-
nak és magának más védelmet nem talált,
mint hogy az állami hivatalokra vetette
magát, ahol elvérzik. Ebben megy tönkre
köznépünk, mert a végtelenig osztható
birtokát kiráncigálják alóla. Akinek pedig
a kezén levő föld annyi, mint a tisztesség,
becsület és tekintély, elvesztése pedig annyi,
mint el lennie tisztesség, becsület és tekin-
tély nélkül: az a rajta ily végzetes súly-
lyal levő törvény ellen menedéket keres,
ha nem talál mást, hát a legtermészet-
ellenesebbet, az íme legjobban terjedő egy-
gyermekrendszert választja. Mert aki jó
gazda, szorgalmas, ügyes és takarékos, az
a legnehezebb viszonyok közt is megtartja
birtokát. De jaj neki, ha egy gyermekénél
többje van, mert akkor az örökösödésben
szerte megy a birtoka foszlányokra és
immár kisiklik örökösei kezéből. Ezért
van, hogy a Dunántúl déli részeinek falvai-
ban anyagi jómód mellett is játszadozó

gyermek hiányában az utca szomorú, néptelen és nem egy községben immár becsukják az iskolát, nem lévén, aki beléje járjon, a tanító elé; azért van, hogy a mi gyönyörű fajmagyar határőrző telepeinken a Drávához közel, a lakószobából hiányzik a gyermek sírás és gyermek kacagás, a teremtő Istennek és angyalainak ez a legdicsőbb, legmegrendítőbb, szívdobogató, szívemelő csoda muzsikája.”

Rákosi Jenő beszédének hatása alatt a Dunántúli Közművelődési Egyesület el is határozta, hogy e kérdést állandóan napirenden fogja tartani, de sajnos, közvetlenül a közgyűlés után az újonclétszám tervezett fölemelésével a katonai kérdések kötötték le csaknem teljesen a közvélemény figyelmét és ismét évek múltak el anélkül, hogy ebben a dologban valami történt volna.

Meg kell még emlékeznünk arról a valóban önzetlenül hazafias mozgalomról, amelyet a barsi ev. ref. egyházmegye lelkeszei Birtha József vezetésével kezdtek. Birtha Józsefnek rendkívül érdekes és alapos tanulmányával, amelyben a Dunántúl északi részében és Barsmegyének refor-

mátus községeiben elterjedt egygyermek-rendszert ismerteti, fentebb már részletesen foglalkoztunk. A tanulmányt Patay László n.-szecsei év. ref. lelkésznek előszavával és Kersék János dr. ügyvéd, egyházmegyei tanácsbíró felolvasásával együtt a lelkészek értekezlete több ezer példányban ki-nyomatta és a nép között elterjesztette.

Ugyanebben a dologban Birtha József lelkész felhívással fordult lelkésztársaihoz: „Mi lelkészek, tanítók, egyházak vezetői, gondozói”, úgymond, „kiket őrtállók gya-nánt hívott el az Úr a gyülekezetbe, nem nézhetjük tétlenül a pusztításokat, nem nézhetjük hazánk, egyházunk pusztulását. A felelősség minket terhel gyülekezetünk erkölcsi és anyagi romlásáért. Tennünk kell valamit, ha azt nem akarjuk, hogy elsorvadjunk, tönkremenjünk. Lelkünk nemesebb ösztönétől indítva, felelős-ségünk tudatában, látva e tiszta magyar faj pusztulását, a barsi ev. ref. egyház-megye lelkészi értekezlete elhatározta, hogy e bajon segítendő, vándorfelolvasásokat tart azokban az egyházközségekben, ahol ez a betegség pusztítja egyházunk testét.”

A nagy lelkesedéssel megindított akció-

nak helyenként volt is sikere s a lelkészek többször tapasztalhatták, hogy felolvasásaik hatása alatt a hívek magukba tértek és belátták, hogy bűnös útra tévedtek. De a lelkészek maguk is kénytelenek beismerni, hogy az állam és a társadalom hathatós támogatása nélkül csak egyes esetekben képesek valami eredményt elérni, de arról szó sem lehet, hogy a nemzetpusztító szokást megszüntessék. A hazafiasán gondolkozó lelkészek közreműködésére szükség lesz a jövőben is, de az államnak és a törvényhozásnak is meg kell tennie a kötelességét.

Nemzeti politikánk eszközei.

Azt hiszem, hogy a Dunántúl eljutottunk immár addig a pontig, amikor az egy gyermekrendszer nagymértékű elterjedése már elkerülhetetlenné teszi, hogy a törvényhozás, a kormány és a társadalom e nagyfontosságú kérdést fokozottabb figyelemben részesítsék. Ha az itt közölt adatok alkalmasak lesznek arra, hogy a közvélemény, a törvényhozás és a kormány hamarabb ébredjen kötelességének tudatára, úgy teljes mértékben elértem célomat. Nem azt akarom, hogy elcsüggedjünk, mert erre a magyarság általános fejlődése és terjeszkedése mellett e hazában, nincsen ok. De ne is bizakodjunk el, mert erre még a legutolsó népszámlálás fényes eredményei után sincs jogunk, amikor közel a veszedelem, hogy a bizonytalan jövő meg-

semmisíti összes reményeinket. Tehát ne csüggedjünk el, de ne is bízzuk el magunkat, hanem dolgozzunk és munkálkodjunk, hogy a messze jövőben is biztosítsuk a magyar faj jövőjét és hegemoniáját Magyarországon. És ne gúnyolódjunk azok rovására, akik aggódó lélekkel sötét pontokat, sötét foltokat látnak nemzetünk jövőjében, ha a magyarság fejlődéséről elmélkednek. Mert e sötét pontok megvannak a Dunántúl és Erdélyben is, ahol az oláhság terjeszkedése, nemzeti öntudatra ébredése és ellenséges szervezkedése komoly veszedelemmel fenyegeti a magyarság fejlődését. Tehát ne szépítsük a megcáfolhatatlan tényeket, hanem munkálkodjunk azon, hogy a sötét pontok eltűnjenek. Ajtay is beismeri, hogy csak a nagy tömegek tudnak asszimilálni és hiába létesítünk a nemzetiségi vidékeken állami iskolákat, a nemzetiségeket ezzel beolvasztani nem fogjuk. De honnan vesszük a magyarság tömegeit, amelyek a nemzetiségeket beolvasztani képesek, ha a magyarság természetes fejlődésében stagnálás, vagy éppen csökkenés áll be az egygyermekrendszer szörnyű bűne következtében? Túlzott op-

timizmussal, a létező bajok eltitkolásával vagy szépítésével csak jóleső álomba ringathatjuk a társadalmat, de a bajokat megszüntetni nem fogjuk, sőt azok tovább fognak fejlődni addig, amikor késő lesz a felébredés, mert segíteni többé nem lehet. Erős, céltudatos nemzeti politikára van tehát szükség, annál erősebbre, minél érezhetőbbé válik a nemzetiségek partikularizmusa és szervezkedése a nemzeti állam és a nemzeti eszme ellen. Meg kell ragadni minden eszközt, amely alkalmasnak látszik arra, hogy a magyar faj természetes szaporodását és a nemzetiségi asszimilációt előmozdítsa. Az asszimilációt és ezzel hazánk jövőjét pedig csak úgy biztosíthatjuk föltétlenül, ha a magyar faj felsőbbbségét minden eshetőség ellen biztosítani tudjuk. Ezért minden veszedelem, amely a magyar faj számbeli túlsúlyát fenyegeti, nemzeti veszedelem és ezért nemzeti veszedelem az egygyermekrendszer is, ha nem találunk ellene orvosságot és engedjük, hogy a ragály egyre nagyobb területen mételyezze meg a magyarságot és állja útját fejlődésének. Mind a két irányban, a magyar faj fejlesztése és

a nemzetiségek asszimilációjának előmozdítása körül egyaránt számos akadálylyal és nehézséggel kell megküzdenünk, mert mindkét irányban sok mulasztás terheli lelkiismeretünket.

Azok között a tényezők között, amelyek csökkentőleg hatnak a magyarság természetes szaporodására, első helyen említjük a gyermekhalandóságot, amely az utóbbi években némileg megjavult közegészségügyi viszonyok dacára még mindig igen nagy. A statisztika tanúsága szerint az utóbbt tíz év alatt a halálozások aránya állandóan csökkent és pedig 30,9-ről (1893-ban) 26,0-ra (1903-ban) ezer lélek után. De a halálozások arányszámának ez a kedvező javulása jobbára a születések csökkenésére vezethető vissza, mert a hét éven aluli gyermekek még mindig felét, (1903-ban 49,3% át) teszik a halottaknak, s így a születések apadása természetesen hatással van a halálozások arányának csökkenésére is. Ennek a körülménynek tulajdonítható főképpen, hogy a Duna jobb partján a halálozások aránya az országom arányon alul maradt (1901-1902-ben átlagban 24,3). Mindenesetre örvendetes a

statisztikai kimutatásoknak az az eredménye, hogy a halálozások tekintetében a magyarság aránya valamennyi nemzetiség között a legkedvezőbb, de már a gyermekhalandóság tekintetében a rutén és a német nemzetiség megelőzi a magyarságot.

A gyermekhalandóság feltűnő nagy aránya azt mutatja, hogy e téren még sok a teendő. Ebben a tekintetben a legelső feladat az általános műveltség terjesztése, mert kétségtelen tény, hogy a műveltség hiánya egyik főoka a nagy gyermekhalandóságnak. A higiénia általános ismereteinek terjesztésétől és az ingyenes gyógyítástól orvosi ösztöndíjakkal még sok eredményt remélhetünk a gyermekhalandóság csökkentése körül. A nagy gyermekhalandóság okai között szerepelnek az epidémiák is, amelyek ellen szintén csak a közegészségügyi viszonyok javulása nyújthat védelmet.

A magyarság szaporodásának második nagy akadálya éppen a szaporodás mesterséges korlátozása, az egygyermekrendszer. Ebben a tekintetben elsősorban ugyan csak a vallásos élet újabb föllendülésétől remélhetünk csak lényegesebb javulást, de fontos feladatok várnak a

törvényhozásra és a hatóságokra is. Legelsőbbben is meg kell változtatni az ősi magyar fölfogással, begyökerezett szokással ellenkező örökösödési és egyéb törvényeinket, amelyek sok helyen az első impulzust adták az egygyermekrendszer elterjedésére. Másrészt pedig meg kell szüntetni azt a képtelen helyzetet, hogy a törvény tulajdonképpen az egygyermekű családokat részesíti kedvezésben és éppen ellenkezőleg gondoskodni kellene arról, hogy a sokgyermekű családapák (ha magyar nyelvűek) adóelengedésben vagy adómentességben részesüljenek.

A harmadik veszedelem, amely népünk természetes szaporodásának útját állja, a kivándorlás, amely éppen úgy, mint az egygyermekrendszer, egyre fokozódó mértékben csökkenti a magyarság természetes szaporodását. Sok igazság van abban a feltevésben, hogy a kivándorlást hiába korlátozzuk, azt megszüntetni nem fogjuk tudni. De csökkenteni mindenesetre lehet, ha szigorán ellenőrizzük azokat, akik a népet mesterségesen a kivándorlásra csábítják. E mellett pedig gondoskodni kell arról is, hogy Amerikába szakadt véreink ott faji

sajátságait megóvják és esetleg lehetővé kell tenni visszatérésüket, ha visszakivándorolnak elhagyott hazájukba. Hasonló módon kell a Szlavóniába kivándorolt magyarok érdekeit is felkarolni és magyar lelkészekkel és magyar iskolákkal kell lehetővé tenni nekik, hogy a testvérhazában faji jellegüket megőrizhessék. Napirenden kell tartani a székely kérdést is és székely ipar fejlesztésével útját állani a Romániába való kivándorlásnak, a székely megyék fölösleges emberanyagát pedig telepítésre kell felhasználni az oláhok között, az oláhság terjedésének ellensúlyozására. De a már Romániában levő székelyekről is gondoskodnia kell a magyar államnak, hogy állampolgári jogait el ne veszítsék és mindenféle kedvezésekkel, különösen pedig katonai kedvezésekkel kell őket a visszatérésre rábírni.

Sokszor rámutattunk már arra a veszedelemre, amely a galíciai bevándorlás és az idegenek birtokszerzése révén fenyegeti a magyar faj felsőbbiségét. Évek óta sürgetünk rendszabályokat, amelyekkel e bajnak útját lehetne állani, de különösen az idegenek birtokszerzése ellen

még nem történt semmi. Pedig egyre szaporodnak a magyar föld oly birtokosai, akik még a nemzetiségeknél is idegenebbek a magyar állameszmétől s többnyire nem is Magyarországon lakva, a külföldön költik el a magyar föld jövedelmét. Javaslato is merültek fel, amelyek alkalmasaknak látszanak arra, hogy az idegenek birtokszerzésének útját vágják, de a magyar társadalom csekélységnek tekinti ezt is, amelylyel nem érdemes foglalkozni.

Ajtay csodákat tud regélni a magyar faj hatalmas beolvasztó erejéről és habár a múlt század első feléről közölt adatait igazoltaknak és a belőlük levont következtetéseket mindenben helytállónak nem is tarthatjuk, szívesen elismerjük, hogy bizonyos fokig joggal beszélhetünk a nemzetiségek beolvadásáról. Csakhogy a hiteles statisztikai adatok világánál ez a beolvasztás távolról sem oly nagymértékű, mint Ajtay kápráztató összeállításában. Azt hisszük, hogy minden esetre helyesebben fogunk eljárni, ha inkább a statisztika által igazolt adatokat tesszük vizsgálódásainknál a kiinduló ponttá, még ha ezek az adatok nem is oly örven-

detések, mint ha messzebb nyúlunk vissza a múlt homályába. Említettük, hogy Vargha Gyula dr. szerint Magyarország lakosságának szaporodása 1850-1900-ig évi 0,76%-ot tett ki. Ha mi ezt az arányszámot alkalmazzuk a magyarság természetes szaporodására is, könnyen kiszámíthatjuk, hogy a magyarság szaporodásából mennyi esik a természetes szaporodásra és mennyi az asszimilációra. Egybevetve ugyanis a magyarság számát 1869-ben és 1900-ban, azt látjuk, hogy a magyarság 31 esztendő alatt 2,561.449 lélelekkal szaporodott, ami évi 1,37%-os szaporodást jelent, amelyből tehát 0,76% a természetes szaporodásra, 0,61% pedig az asszimilációra esik. A valóságban azonban jóval kisebb irány esik a szaporodásból az asszimilációra, mert a magyarság természetes szaporodása az elmúlt évtizedekben felülmúlta a nemzetiségek szaporodását s az 1872-73-iki kolera is leginkább a keleti nemzetiségi vidékeken pusztított, ami nagy mértékben befolyásolta a nemzetiségek szaporodási arányát. Azonban még így is kielégítő eredménynek mondhatjuk ezt, és habár túlzott reményekre nem is jogosít

fel, mégis bizalommal tekinthetnénk a jövő elé, ha garanciát látnánk arra nézve, hogy az idegen nemzetiségek beolvadása hasonló mértékben fog tovább folyni a jövőben is.

De komoly jelek utalnak arra, hogy a nemzetiségek szervezkedése és nemzetiségi intelligencia fejlődése miatt a beolvasztás egyre nagyobb akadályokba fog ütközni és ha idejében nem látunk a munkához, ebben a tekintetben is könnyen csökkenés, vagy éppen stagnálás állhat be. Meg kell tehát ragadni minden eszközt, amely alkalmasnak látszik arra, hogy a nemzetiségek beolvasztását elősegítse. Ez a nemzeti politikánk második követelménye.

Ebben az irányban mindenekelőtt szükséges a nemzetiségi törvény, az 1868. évi XLIV. törvénycikk módosítása, hogy ne legyen törvény a gátja a magyar állameszme hatalmas kibontakozásának. A ma érvényben levő nemzetiségi törvénnyel oly fegyvert adtunk nemzetiségeink kezébe, amelylyel könnyen visszaélhetnek és mint a jelek mutatják, máris visszaélnék a magyar állameszme rovására. A választói jog reformjánál is kiváló figyelemmel kell lenni a nem-

zeti érdekre és ki kell mondani, hogy új választó csakis magyarul tudó polgár lehet. A nemzetiségek beolvasztásának eszköze legyen továbbá a magyar nyelvű hadsereg is. Hozzuk be a nemzeti inkomptabilitást és mondjuk ki, hogy a ki magyarul nem tud, vagy a magyar állameszme ellen izgat, nem lehet tagja a képviselőháznak. Mert ha a magyar állameszme nyílt vagy titkos ellenségeit bebocsátjuk a képviselőházba, az izgatás, amelyet ott kifejthetnek a magyar állameszme ellen, kész veszedelem, mert nagy mértékben elősegíti a nemzetiségek ellenséges szervezkedését. Principiis obsta, mondja a latin közmondás és ez a szabály sehol sem annyira megokolt, mint a nemzetiségek ellen való küzdelemben. Ne feledjük, hogy milliókra rúg nemzetiségeink száma és kockára tesszük nemzetünk egész jövőjét, ha megengedjük, hogy külön állammá szervezkedjenek a magyar állam területén.

A magyar államnak számos eszköz áll rendelkezésére a nemzetiségek beolvadásának előmozdítására, csak okosan kell élni tudni ezekkel az eszközökkel, így ama felekezetek lelkeszei, akik a magyar

kultusz-rítust elfogadják, nagyobb kongruát és a tanítók nagyobb fizetést kapjanak azoknál, akik nemzetiségükhöz ragaszkodnak. Feltétlenül igazat adunk Ajtaynak abban, hogy a nyelvhatárokon kell a magyarságot megerősíteni s állami iskolákkal ott kell útját állani a nemzetiségek terjeszkedésének.

A pénzügyek terén is sok fontos feladat vár a nemzeti politikára. Magyar bankokat, földhitelintézeteket és szövetkezeteket kell alapítani oly vidékeken, ahol a magyarság gazdaságilag veszedelemben van és különösen Erdélyben az Albina és egyéb oláh pénzintézetek tervszerű eloláhosítása ellen. A nemzetiségi vidékeken magyar parasztokat kellene telepíteni a felszabaduló nemzetiségi kézben levő birtokokra és gondoskodni kellene arról, hogy a magyar telepesek ott gazdaságilag megállhassák a helyüket. A magyar agráriusok régóta sürgetik a céltudatos földbirtokpolitikát, de nézetem szerint ezt is elsősorban a nemzeti politika szolgálatába kellene állítani. Járadék-birtokokat kellene alakítani a magyar földbirtokosok részére, különösen középirtokokat a nemzetiségi vi-

dékeken, hogy ott a magyar intelligencia terjesztője legyen a magyar nyelvnek és a magyar állameszmének. Az Alföldön terjeszkedő hatalmas hitbizományokat lehetőleg a perifériákra kellene áthelyezni és elő kellene mozdítani a községi birtokok parcellázását. A holtkézi birtokokon, különösen azokon, amelyek a nemzetiségi vidékeken vannak, farmbérleteket kellene létesíteni a magyar parasztok részére.

Csak nagy vonásokban jeleztem a nemzeti politika fontosabb föladatait, mint-hogy e tárgy túlhaladja kitűzött föladatomat és csak rá akartam mutatni arra, hogy e téren mennyi rengeteg teendő vár a magyar államra és a magyar társadalomra egyaránt.

Befejezésül még csak egyet. Minden túlzás nélkül el lehet mondani, hogy a szabadelvű rendszer uralma alatt édes kevés volt az, ami e téren a magyarság érdekében történt. Nem mondjuk, hogy nem történt semmi. A rutén akció és a székely akció vezetősége, bár elsősorban gazdasági célokra törekszik, sokat tehet ebben a tekintetben. De semmi esetre sem eleget és e kettős akcióval semmiképpen

sem merítettük ki az állam föladatait a nemzeti politika terén. Mindenekelőtt pedig szükségesnek tartanám egy külön miniszteri osztály szervezését az egész nemzeti akció vezetésére, hogy az egységes, céltudatos és következetes legyen. Ne függjön a nemzeti politika sorsa a mindenkori minisztertől és annak esetleg rapszodikus intézkedéseitől. A magyar faj jövőjéért folytonosan, következetesen és szünet nélkül kell munkálkodni, tekintet nélkül a változó kormányokra.

TARTALOM.

	Oldal
Előszó.....	5
Bevezetés	9
A magyarság fejlődése	15
A születések apadása.....	31
Az egygyermekrendszer Franciaországban	41
Az egygyermekrendszer Magyarországon	46
Az egygyermekrendszer Somogyban	61
Lelkészek az egygyermekrendszerről.....	79
Az egygyermekrendszer okai	89
Harc az egygyermekrendszer ellen.....	110
Nemzeti politikánk eszközei	116